

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

”Luonto on mun mielestä niinku sellainen iso puutarha”

Lasten luontosuhde ja sen tukeminen luontopainotteisessa päiväkodissa

Ahonpää, Terhi

2018 Laurea

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Yhdessä enemmän

Laurea-ammattikorkeakoulu

Hyvinkää

”Luonto on mun mielestä niinku sellainen iso puutarha”

Lasten luontosuhde ja sen tukeminen luontopainotteisessa päiväkodissa

Terhi Ahonpää
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Maaliskuu, 2018

Terhi Ahonpää

”Luonto on mun mielestä niinku sellainen iso puutarha” Lasten luontosuhde ja sen tukeminen luontopainotteisessa päiväkodissa

Vuosi 2018 Sivumäärä 45

Opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten Hyvinkäällä sijaitsevan luontopainotteisen päiväkodin lapset kokevat ja käsittävät luonnon, eli minkälainen heidän luontosuhteensa on. Toisena tavoitteena oli selvittää niitä keinoja, joiden avulla päiväkodissa tuetaan lapsen luontosuhteen kehittymistä sekä samalla tehdä näkyväksi päiväkodin varhaiskasvattajien tekemää työtä ympäristökasvatuksen parissa.

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen muodosti muun muassa teoriatieto luonnosta, ympäristökasvatuksesta, kestävästä kehityksestä sekä ihmisen luontosuhteesta. Ympäristökasvatuksen ja kestävästä kehityksen teemoja tarkasteltiin myös varhaiskasvatuksen näkökulmasta.

Opinnäytetyön tutkimusosuus oli laadullinen ja pääasiallisena tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Aineisto kerättiin marras-joulukuussa 2017 sekä päiväkodin lapsilta että varhaiskasvattajilta kolmesta eri varhaiskasvatusryhmästä. Aineistoa kerättiin 12:sta 4-5-vuotiaalta lapselta haastattelun ja haastattelutilanteessa toteutetun piirustustehtävän avulla. Piirustukset toimivat tukimateriaalina haastatteluvastauksille. Myös kasvattajilta tietoa kerättiin teemahaastattelun avulla. Kaikilta tutkimukseen osallistuneiden lasten vanhemmilta pyydettiin lupa haastatteluja varten.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että lapset yhdistävät luonnon käsitteen vahvasti metsään ja heitä ympäröivään lähiluontoon. Metsä on lapsille varmasti yksi tutuimmista luonnonympäristöistä, sillä luontopainotteisessa päiväkodissa retkeillään usein lähimetsässä. Luonnossa tapahtuva leikki sekä luonnon ja sen eliöiden tutkiminen ovat merkityksellisiä ja tärkeitä asioita heille. Lapset ovat myös erittäin kiinnostuneita vuodenaajoista ja niiden seuraamisesta. Lasten luontosuhteen kehittymistä pyritään tukemaan päiväkodissa runsaan ulkoilun ja ympäristötiedon välittämisen avulla. Lasten toiveet otetaan myös huomioon toimintaa suunniteltaessa. Kasvattajat kokevat, että ympäristökasvatuksen kautta heillä on mahdollisuus välittää lapsille tärkeitä elämän perusarvoja.

Terhi Ahonpää

“I think that the nature is like a big garden” Children’s human-nature relationship and its support in the nature kindergarten

Year	2018	Pages	45
------	------	-------	----

The first object of the thesis was to get information of how children in the nature kindergarten in Hyvinkää experience and understand nature, which means how is their nature relationship. The second object of the thesis was to examine which ways are used to support the development of children’s human-nature relationship in the kindergarten. Finding results to these two objects, makes also possible to introduce kindergarten personnels work done in the field of environmental education.

The theoretical framework of the thesis consists of theory about nature, environmental education, sustainable education and the human-nature relationship. Environmental education and sustainable development are also examined from the aspect of early childhood education.

The research part of the thesis is qualitative and the main research method was theme interview as collecting material. The material was collected during November and December 2017 and it was collected from the children and the kindergarten teachers from three different kindergarten groups. The material was collected from children from the age of four to five years by theme interview and drawing exercise. The material from kindergarten teachers was also collected by theme interview. The children’s parents were asked to give permission for their children to take part in the thesis study.

According to the results, it can be stated that the children combine strongly the concept of the nature to forest and the nearest nature to them. The forest is probably the most familiar surroundings of nature to them because in nature kindergarten it is very common to make trips to the nearest forest. Playing in the nature and examining the nature and its organisms are meaningful and interesting things for them. They are also very interested in different natural seasons and what happens in nature when the seasons are changing. The development of the children’s human-nature relationship is supported by a plentiful amount of outdoor activities and by giving environmental education to them. Children’s wishes are also taken into account when planning activities in the kindergarten. The kindergarten personnel also experience that through environmental education they have an opportunity to transmit important values of life to the children.

Keywords: early childhood education, environmental education, human-nature relationship, sustainable development

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Luonto ja ympäristö	8
2.1	Luonnon määritelmä	8
2.2	Ympäristökasvatus	9
2.3	Kestävä kehitys	10
3	Ihmisen suhde luontoon	11
4	Lapsen luontosuhteen muodostuminen	12
5	Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa	14
5.1	Ympäristökasvatuksen lähtökohdat	14
5.2	Ympäristökasvatus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	15
5.3	Kestävän kehityksen kasvatus sekä osallisuus ja osallistuminen	15
5.4	Tutkiva oppiminen ympäristökasvatuksessa	17
6	Ympäristökasvatuksen toimintamalleja varhaiskasvatuksessa	18
6.1	Metsämörritoiminta	18
6.2	Luonnossa kotonaan -toiminta	18
7	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset	19
8	Opinnäytetyön toteutus	20
8.1	Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä	20
8.2	Aineiston keruu	20
8.2.1	Lasten teemahaastattelu	21
8.2.2	Lapsille toteutettava piirustustehtävä	22
8.2.3	Kasvattajien teemahaastattelu	23
8.3	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	23
9	Lasten luontosuhde	24
9.1	Käsitys luonnosta ja siihen kuuluvista asioista	25
9.1.1	Metsä, metsän eliöt ja vesistöt	25
9.1.2	Vuodenajat	27
9.1.3	Luonnon kunnioittaminen ja suojeleminen	28

9.2	Kiinnostavat asiat luonnossa	28
9.2.1	Eläimet	29
9.2.2	Kasvit, marjat ja sienet	29
9.2.3	Leikkiminen luonnossa.....	30
9.3	Luonnosta huolehtiminen	31
10	Lasten luontosuhteen tukeminen	32
10.1	Luontopainotteisuus päiväkodin arjessa	32
10.2	Lasten mielenkiinnon kohteet	33
10.3	Lapsille välitettävät arvot ympäristökasvatuksen kautta	34
11	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	35
12	Johtopäätökset	36
13	Pohdinta	38
	Lähteet	39
	Kuvat	42
	Liitteet.....	43

1 Johdanto

Viime vuosien aikana yleisessä keskustelussa on noussut esille luonnon tärkeys ihmisen fyysisen terveyden sekä mielenterveyden kannalta. Perusta lapsen luontosuhteen muodostumiselle valetaan jo lapsen varhaisimpien vuosien aikana. Suomalainen varhaiskasvatus pyrkii tarjoamaan mahdollisuuksia lapsen positiivisen luontosuhteen kehittymiselle. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 18) toteavat, että positiivisen luontosuhteen muodostumisen kannalta keskeistä on tarjota lapselle mielekkäitä kokemuksia luonnosta sekä auttaa lasta ymmärtämään luonnon tärkeä merkitys ihmisten selviytymiselle, terveydelle ja hyvinvoinnille; luonto tarjoaa meille puhdasta hengitysilmaa, ravintoa ja materiaaleja.

Voidaan arvioida, että viimeisten vuosikymmenien aikana ihmisten yleinen suhtautuminen luontoon on muodostunut entistä välineellisemmäksi ja eriytyneemmäksi. Lapset ja heidän vanhempansa eivät enää liiku luonnossa yhtä paljon kuin ennen ja arvostus luonnon tarjoamia mahdollisuuksia kohtaan on laskenut. Arkikielessä voidaan sanoa, että olemme vieraantuneet luonnosta. (Salonen 2005, 33, 35.) Toisaalta olemme myös heränneet vallitsevaan luonnosta vieraantumisen ongelmaan ja haluamme auttaa tulevia sukupolvia arvostamaan luontoa ja toimimaan luonnossa kestäväen kehityksen periaatteiden mukaisesti. Suomalaisessa varhaiskasvatusverkostossa onkin nykyään runsaasti päiväkoteja, jotka toteuttavat luontopainotteista varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen yhteydessä lapsille tarjottavasta luonto-opetuksesta käytetään nimitystä ympäristökasvatus. Suomalaisessa varhaiskasvatusjärjestelmässä lapsen luontosuhteen tukeminen on otettu huomioon jo varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016), joka velvoittaa kaikkia varhaiskasvatusyksiköjä valtakunnallisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ympäristökasvatuksen tavoitteeksi asetetaan lasten luontosuhteen vahvistaminen, vastuullisen luonnossa ja ympäristössä toimimisen oppiminen sekä lasten ohjaaminen kohti kestäväen kehityksen elämäntapaa. Myönteisten luontokokemusten kautta lasta kannustetaan nauttimaan luonnosta ja kunnioittamaan sitä. (Opetushallitus 2016.)

Tässä opinnäytetyössä selvitän, miten Hyvinkäällä sijaitsevan luontopainotteisen päiväkodin lapset kokevat ja käsittävät luonnon sekä miten päiväkodissa tuetaan lapsen luontosuhteen kehittymistä. Opinnäytetyön kautta teen myös näkyväksi päiväkodin varhaiskasvattajien tekemää työtä ympäristökasvatuksen parissa, joka osaltaan tukee päiväkodin ympäristökasvatustoiminnan kehittämistä tulevaisuudessa.

2 Luonto ja ympäristö

Tässä luvussa esittelen muutamia määritelmiä käsitteelle luonto sekä käsittelen ympäristökasvatuksen ja kestävän elämäntavan teemoja.

2.1 Luonnon määritelmä

Luonto on moniulotteinen käsite, joka voidaan ymmärtää eri tavoin riippuen siitä, millaisessa sosiaalisessa kontekstissa sitä käytetään ja tarkastellaan. Luonnon käsitteen merkitys on muuttunut ajansaatossa, eli se, mikä mielletään luonnoksi, ei-luonnoksi ja minkälaisia arvoja luonnolle asetetaan. Kykyimme käsittää ja kokea luonto vaikuttavat vahvasti ja väistämättä meitä ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevat sosiaaliset järjestelmät, tavat ja tottumukset sekä maailmankatsomukset. Nykypäivän modernissa, teollistuneessa yhteiskunnassa elävä ihminen käsittää ja kokee luonnon varmasti hyvin eri tavalla kuin keskiajan eurooppalainen tai tuhansia vuosia sitten afrikkalaiseen metsästäjä-keräilijä yhteisöön syntynyt ihminen. Luonto ei ole siis yksittäinen, muuttumaton asia vaan monipuolinen kokonaisuus, alati muuttuva ja uudelleen määriteltävissä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa eri aikakausina ja eri kulttuureissa. Kiistämättä luonnolla on kuitenkin aina ollut aina syvä vaikutus ihmisen elinpiiriin ympäri maapalloa. (Willamo 2004, 32; Vogel 2015, 33-34.)

Nykypäivän kielenkäytössä luonto on arkipäiväinen käsite, jota on kuitenkin vaikeaa määritellä sen moniulotteisen luonteen vuoksi, vaikka olemme monesti halukkaita luokittelemaan ympärillämme olevia asioita kuuluvaksi joko luontoon tai ei-luontoon. Saatamme mieltää luonnoksi pelkästään asiat, joiden syntymiseen ihminen ei ole vaikuttanut, kuten esimerkiksi erilaisiin luonnontilassa oleviin metsiin, vesistöihin tai yksittäisiin kasveihin. Koskemattoman luonnon rinnalle on kuitenkin noussut kaupungistumisen myötä ajatus kaupunkiluonnosta, jonka erityispiirteisiin kuuluu ihmisen vaikutuksen voimakas ilmeneminen. Ihmisen myötävaikutuksesta syntynyt luonto voidaan nähdä myös rakennettuna ympäristönä. Ympäristön käsitteellä viitataan taas erilaisten luonnonympäristöjen, ihmisen rakentamien ympäristöjen ja sosiaalisten ympäristöjen muodostamiin kokonaisuuksiin. (Willamo 2004, 32-33.)

Luonnon käsitettä voidaan kuitenkin lähestyä niin sanotun toiminnallisen lähestymistavan kautta. Toiminnallisen lähestymistavan mukaan luonto on läsnä kaikkialla, eikä sitä voi rajata selvästi eron ihmisen luomasta kulttuurista. Luonto ilmenee kaikissa fyysisen todellisuuden rakenteissa aineena ja energiana. Jopa kaikkein urbaaneimmissakin ympäristöissä on hengitys-ilmaa, vettä, maata, soluja ja eläviä bakteereja. Fyysisen ympäristömme kaikissa kohteissa on havaittavissa niin ekologinen kuin inhimillinen ulottuvuus, jota voidaan hahmottaa jatkumolla, jonka toisella päässä sijaitsee luonto ja toisessa ei-luonto. Fyysisen ympäristömme kohteet voidaan sijoittaa tuolle jatkumolle. Kun ympäristössämme olemassa oleva asia sijoitetaan lähemmäksi luonnon päätä, ajatellaan, että asiaan vaikuttaa vahvemmin ekologinen kuin inhimillinen

ulottuvuus. Jatkumon perusajatuksena on, että ihminen on osa luontoa, mutta voi muuttaa toiminnallaan luontoa ei-luonnoksi. Jatkumoajattelu nähdään todenmukaisemmaksi tavaksi määrittellä luontoon ja ei-luontoon kuuluvia asioita kuin jyrkkä luokittelu. (Willamo 2004, 34-35.)

Luonnosta ja ympäristöstä puhumisen yhteydessä nousevat myös usein esille luonnon ja ympäristön suojeluun liittyvät teemat. Luonnonsuojelu mielletään perinteisesti alkuperäisen luonnonmaiseman vaalimiseksi, eli luonnon monimuotoisuuden, sen eri eliölajien, eri luontotyyppien ja luonnon maisemallisen arvon säilyttämiseksi. Sen sijaan ympäristönsuojelulla viitataan enemminkin jonkinlaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan, jonka taustalla lepäävät ihmisen asettamat tavoitteet ja tarkoitusperät luonnon sekä ihmisen lähiympäristön säilyttämiselle. Ympäristönsuojelulla halutaan siis ylläpitää tai saavuttaa jokin tila, joka hyödyttää ihmistä itseään. (Vuorisalo 1998, 93-94.)

2.2 Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatukselle on haastavaa antaa tyhjentävää kuvausta, sillä se mielletään elinikäiseksi oppimisprosessiksi, jota voidaan toteuttaa kaikilla koulutusasteilla ja kaikenikäisten ihmisten keskuudessa. Wolff (2004, 18-19) toteaa, että ympäristökasvatuksen juuret ulottuvat 1960- ja 1970-luvun taitteeseen, jolloin herättiin ihmisen ympäristölle aiheuttamien ongelmien ehkäisyyn ja ratkaisuun maailmanlaajuisesti. Yleiseen kielenkäyttöön termi päätyi kuitenkin vasta 1970-luvun lopulla, vuonna 1977 Tbilisissä järjestetyn YK:n ympäristökonferenssin jälkeen. Ympäristökonferenssissa julistettiin maailmanlaajuisesti tapahtuvalle ympäristökasvatustyölle asetetut, seuraavanlaiset tavoitteet:

- 1) Kasvattaa ihmisiä tietoisuuteen taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten ja ekologisten tekijöiden riippuvuudesta toisistaan erilaisissa kaupunki- ja maalaisympäristöissä.
- 2) Antaa jokaiselle yksilölle mahdollisuus tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden saamiseen ja omaksumiseen, jotka ovat ratkaisevassa asemassa ympäristön suojelussa.
- 3) Luoda yksilöille, yhteisöille ja yhteiskunnalle uusia toimintamalleja, joiden avulla toimia ympäristöä hyödyttävällä ja suojelevalla tavalla.

(Sytnik et al. 1985, Wolff 2004, 19 mukaan)

Eri koulutusasteilla tapahtuva ympäristökasvatus pyrkii kasvattamaan eettisesti ympäristökysymykset tiedostavia, kestävän elämäntavan mukaiset arvot omaavia ja niiden puolesta toimivia kansalaisia. Ympäristökasvatuksen kohteina ovat yleensä lapset ja nuoret. Varhaiskasvatuksen kentällä ympäristökasvatus nivoutuu yhteen muun päiväkodissa tapahtuvan kasvatustyön kanssa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden mukaisella tavalla. Suomalaisessa päiväkotiverkostossa on kuitenkin päiväkotiteja, joilla on erityispainotuksena luontoon

ja ympäristöön liittyvät teemat. Peruskoulussa ympäristökasvatus on sen sijaan integroitu useisiin eri aineisiin, muun muassa biologiaan ja maantieteeseen sekä erilaisiin teema- ja toimintapäiviin ja -viikkoihin. Lapsille ja nuorille järjestetään myös luontokouluja ja -kerhoja, joiden näkökulma ja lähtökohta ympäristökasvatukseen ovat tavoitteellisempia kuin vaikkapa peruskoulussa tapahtuvalla ympäristökasvatuksella. Luontokoulujen ja -kerhojen toimintaa ja niiden vetäjien koulutusta organisoivat muun muassa Suomen Luonto-liitto ja WWF. (Cantell 2004, 12-14; Salonen 2005, 204, 207.)

2.3 Kestävä kehitys

Kestävä kehitys on tiiviisti yhteydessä ympäristökasvatuksen mukaisten periaatteiden kanssa. Tunnetuimman kestävän kehityksen määrittelyn on lausunut Gro Harlem Brundtland toimissaan YK:n ympäristön ja kehityksen maailmankomission puheenjohtajana vuonna 1987: ”Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa”. (Wolff 2004, 20.) Kestävän kehityksen määritelmä on kehittynyt ja muotoutunut vuodesta 1987 yhä monipuolisemmaksi kokonaisuudeksi monien eri tutkijoiden toimesta ja määritelmiä onkin löydettävissä useita. Esimerkiksi Roosa (2010, 44) on määritellyt kestävän kehityksen toiminnaksi ja kehitystyöksi, jonka vaikutukset tukevat maapallon pitkäaikaista asutusta niin ihmisten kuin muidenkin lajien osalta. Roosin kestävän kehityksessä määritelmässä nostetaan esille ekologisesti tarkoituksenmukainen aineellinen kehittäminen, luonnonvarojen tehokas käyttö, hallittavissa oleva kaupunkiympäristöjen kehitys ja ihmisten tasa-arvon sekä hyvinvoinnin parantaminen ja siirtäminen tuleville sukupolville.

Kestävästä kehityksestä on perinteisesti erotettavissa kolme eri ulottuvuutta. 1) Ekologisesti kestävä kehitys tähtää ihmistä palvelevien, luonnollisten järjestelmien säilyttämiseen ja ylläpitoon. Kehittämiskohteina ja haasteina nähdään muun muassa luonnon biologisen monimuotoisuuden säilyttäminen, ilmastonmuutoksen hidastaminen ja luonnonvarojen kestävän käytön lisääminen. 2) Taloudellisesti kestävä kehitys käsittää sellaisen taloudellisen kasvun tukemisen, joka ei perustu luonnonvarojen hävittämiseen ja valtioiden velkaantumiseen pitkällä aikavälillä. Kestävässä taloudessa painotetaan investoimista inhimilliseen pääomaan, kuten koulutukseen ja tutkimus- ja kehittämistyöhön. Keskeistä taloudellisesti kestävässä kehityksessä on myös tarkka arviointi siitä, miten tekemämme investoinnit (esimerkiksi kaupunkien infrastruktuuriin) vaikuttavat tuleviin sukupolviin sekä heidän hyvinvointiinsa. 3) Sosiaalisesti kestävä kehitys sisältää ihmisten hyvinvoinnin kannalta tärkeiden sosiaalisten instituutioiden ja järjestelmien kehittämisen ja ylläpitämisen sekä niiden siirtämisen sukupolvelta toiselle. Sosiaalisesti kestävässä kehitykseen liittyvät haasteet ovat hyvin erilaisia Pohjoismaiden kaltaisissa hyvinvointivaltioissa kuin köyhemmissä valtioissa, joissa saatetaan kamppailla väestönkasvun, koulutuksen puutteen ja köyhyyden aiheuttamien ongelmien kanssa. Pohjoismaissa haasteet liittyvät muun muassa sosiaalisten erojen tasoittamiseen sekä työttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisyyn. (Hadenus, Persson & Sprei 2015, 13-17; Wolff 2004, 24-25.)

Kestävän kehityksen peruseriaatteiden mukaan jokaisen yksilön vastuulla on omasta ympäristöstä ja kestävästä tulevaisuudesta huolehtiminen. Yksilötasolla tämä tarkoittaa yksinkertaisuudessaan muun muassa jätteiden lajittelua, järkevää vedenkäyttöä ja energian säästämistä. Ruohonjuuritasolla tapahtuva kestävä kehitys on siis arkipäiväistä kuluttamista ja toimimista pitäen mielessä myös tulevien sukupolvien tarpeet. Suomessa päiväkodit, koulut ja oppilaitokset pyrkivät tukemaan lasten ja nuorten kasvua kestävään elämäntapaan. Varhainen kestävien elämäntapojen omaksuminen auttaa lasta myöhemmässä ikävaiheessa pohtimaan ja arvottamaan omaa toimintaansa. (Parikka-Nihti 2011, 12-13.)

3 Ihmisen suhde luontoon

Luontosuhteella tarkoitetaan yksinkertaisessa merkityksessä ihmisen suhdetta häntä ympäröivään luontoon. Niin ihmisen yksilöllinen kuin yhteiskunnan luontosuhde on kokenut viimeisen sadan vuoden aikana suuria muutoksia maatalouden, teollisuuden ja yhteiskunnan muun teknisen kehityksen myötä. Myös kulttuurinen ympäristömme vaikuttaa omaan näkemykseen luontosuhteestamme. Luontosuhdetta käsittelevissä tutkimuksissa ihmisen luontosuhdetta tarkastellaan yleensä ihmisen luontoasenteen, arvojen ja ympäristöherkkyyden kautta, eli minkälaisia toimia kohdistamme luontoon ja millä tavoin moraalisesti oikeutamme tekemme. Ekopsykologisissa tutkimuksissa taas painotetaan ihmisen ja luonnon välistä yhteyttä. Tässä näkökulmassa ihminen käsitetään myönteisellä tavalla riippuvaiseksi luonnosta ja sen tarjoamista edellytyksistä elämälle; hengitysilma, mineraaleista, vedestä, ravinnosta ja aurinkoenergiasta. (Salonen 2005, 46-47.)

Luontosuhdetta voi tarkastella useammasta näkökulmasta. Willamo (2004, 40-41) esittelee kolme eri luontosuhdetyyppiä, jotka hahmottavat suhdetta ihmisen ulkopuoliseen luontoon. 1) Ensimmäisen näkemyksen mukaan ihminen ei ole osa luontoa. Ihminen mielletään itseisarvoisena olentona, jonka ominaispiirteet poikkeavat voimakkaasti luonnossa esiintyvistä piirteistä. Luonto koetaan luonnontieteellisenä tutkimuskohteena, jossa ei ole jalansijaa humanistis-yhteiskunnallisille näkökulmille. Näkemys on seurausta länsimaisen ihmiselämän voimakkaasta sitoutumisesta kaupunkiympäristöön sekä arjen koneellistumisesta. Kun kaupunkiympäristössä elävä ihminen ei enää kohtaa luontoa arjessaan, voi suhde luontoon alkaa vähitellen tuntua suhteelta johonkin tuntemattomaan ulkopuoliseen. Tällaisen luontosuhteen omaava henkilö voi kokea luonnon myös pelottavana tai vaikeasti käsiteltävänä asiana. 2) Toisen näkemyksen mukaan ihminen kuuluu luontoon. Tästä luontosuhdetypistä voidaan eriyttää a-tyyppi ja b-tyyppi. Tyyppin a edustaja ajattelee ihmiselämän perustuvan luontoon aineellisessa mielessä, vaikka luonto onkin ihmisen ulkopuolinen kokonaisuus. Tyyppin b edustaja taas mieltää ihmisen olevan kiinteä osa luonnon kokonaisuutta sekä riippuvainen siitä. 3) Kolmannen näkemyksen mukaan ihminen sekä kuuluu että ei kuulu luontoon. Tässä ajattelutavassa ihmisen nähdään kuuluvan esimerkiksi fysiologisten elintoimintojensa vuoksi luonnon ekologiseen ympäristöön. Toisaalta

ihminen on inhimillisen tietoisuutensa, teknologisen kehityksen sekä muiden erityispiirteidensä ansioista luonnon ulkopuolinen, inhimillisen elämänmuodon edustaja.

Luontosuhde ei ole valittavissa oleva ajattelutapa, vaan se on jokaisen ihmisen ainutlaatuinen ulottuvuus, joka on muodostunut ihmisen elämän aikana ja siihen ovat vaikuttaneet muun muassa kohtaamamme kasvatukselliset yksityiskohdat. Luontosuhde voi olla myös ristiriitainen silloin, kun puheissamme arvotamme luonnon tärkeäksi asiaksi mutta toimimme todellisuudessa kuitenkin tavalla, joka vahingoittaa luontoa. Erityisesti ympäristönsuojelun kannalta ongelmallisena voidaan pitää sitä, että luontosuhdekeskustelussa ihmisen luontosuhdetta tarkastellaan pääasiassa yksilön ajatusten perusteella eikä tekojensa perusteella. Ihmisen ympäristölle aiheuttamat ongelmat ovat kuitenkin seurausta ihmisen konkreettisista teoista, ei ajatuksista. Ihmisen luontosuhteen määrittelyssä tulisikin ottaa huomioon myös ihmisen toiminta suhteessa luontoon. (Willamo 2004, 42.)

4 Lapsen luontosuhteen muodostuminen

Pohja yksilön luontosuhteelle muodostuu jo hänen varhaisimpien vuosiansa aikana. Lapsen luontosuhteen muodostuminen ei ole enää yhtä selvää ja yksinkertaista kuin vielä muutamia vuosikymmeniä sitten. Kaupungeissa ja taajamissa ihmiset viettävät suuren osan ajastaan sisätiloissa - kotona, päiväkodissa, koulussa, töissä sekä erilaissa kulkuvälineissä. Lapsen ulkona vietetystä ajasta suuri osa saattaa kulua asfaltoidulla pihalla tai kadulla. Lapsen suora kosketus luontoon ei ole enää itsestään selvä osa elämää. Omien luontokokemuksien sijaan joidenkin lasten käsitystä luonnosta saattaa värittää digitaalisen ja kirjallisen sisällön kautta saatu tieto. Lapsi ei kuitenkaan pysty muodostamaan omaa, henkilökohtaista luontosuhdettaan ilman henkilökohtaisia kokemuksia. Lapsen luontosuhteen rakentumisen kannalta avainasemassa ovatkin luonnossa koetut elämykset ja kokemukset. Myös arvojen ja elämäntapojen muodostumisen kannalta aika ennen kouluikää on ratkaisevassa asemassa. Varhaislapsuudessa muodostuneet asenteet luontoa kohtaan kantavat aikuisuuteen asti. Varhaiskasvatuksikäisen lapsen luontosuhteen muodostavat siis vahvasti kodin ja päiväkodin luomat edellytykset (Kurttio & Kurki 1999, 19; Tuomaala & Myryläinen 2002, 24.)

Alle kouluikäisen lapsen käsitykseen luonnosta vaikuttavat kaikki hänen elämänsä tekijät. Eniten lapsen luontokäsityksen muodostumiseen vaikuttavat kodin, asuinympäristön, päiväkodin ja ystäväpiirin tarjoamat tekijät, asenteet ja arvostukset. Lapsen luontotietoon vaikuttaa eniten koti. Lapset, joiden perheessä harrastetaan luonnossa liikkumista, on laajempi tietämys kasvi- ja eläinlajeista kuin muilla ikätovereillaan. Lapselle luontainen tapa tutkia ympäristöä ja muodostaa siitä käsityksiä on esittää kysymyksiä. Lapsen luontevan luontosuhteen kehittymistä edistää vahvasti se, että lapsen kysymyksiin vastataan mielellään ja hänen kanssaan tutkitaan luontoa ja keskustellaan tehdyistä havainnoista. Lapsen rohkeuteen tutustua uusiin luon-

toon liittyviin asioihin vaikuttaa se, miten hänen tutkimuksiinsa, havaintoihinsa ja kysymyksiinsä reagoidaan perhepiirissä. Lapsi liittyy kysymyksiinsä saamansa vastaukset ennako-oletamuksiinsa ja aiemmin saatuihin vastauksiin. Lapsi on kiinnostunut asioiden nimistä, synnystä, selityksistä ja käyttötarkoituksista. Kodin kieliympäristö antaa lapselle valmiuksia havainnoista keskustelemiseen ja havaintojen kuvailemiseen sanallisesti. Lapsen fyysinen toimintaympäristö vaikuttaa myös luontosuhteen kehittymiseen. Metsän välittömässä läheisyydessä asuvalla lapsella on erilaiset mahdollisuudet tutkia metsän kasveja ja eliöitä sekä rakennella majoja kuin aidatun asfalttipihan sisällä aikaansa viettävällä lapsella. (Nykänen & Kinnunen 1992, 25-26; Tuomaala & Myyryläinen 2002, 20.)

Päiväkodissa toteutettava luonto- ja ympäristökasvatus edistää lapsen luontosuhteen kehittymistä positiiviseksi ja luontevaksi, kun lapsen kanssa työskentelevät varhaiskasvattajat ovat aidosti kiinnostuneita omasta ympäristöstään ja ovat valmiita kiireettömään vuoropuheluun ja pohdintaan lapsen kanssa. Aito vuoropuhelu luo lapselle osallisuuden sekä kuulluksi ja arvostetuksi tulemisen tunteen, joka kannustaa lasta jatkamaan tutkimustyötään. Pieni lapsi heijastelee mielenkiinnonkohteiltaan vahvasti kodin tarjoamaa arvomaailmaa. Lapsen lähestyessä kouluikää alkaa ystäväpiirin vaikutus lapsen näkemyksiin ja mielipiteisiin kuitenkin korostua entistä enemmän. Lapsen ystävien mielenkiinnonkohteet ja harrastukset kiinnostavat lasta yhä enemmän ja tahto olla samankaltainen parhaan ystävän kanssa kasvaa. Mikäli lapsi on vuorovaikutuksessa luonnosta kiinnostuneen ja luonnossa oleilevan ystävän kanssa, voi lapselle itselleenkin syttyä mielenkiinto luontoa kohtaan. (Eskeli & Marttila 2013, 78; Nykänen & Kinnunen 1992, 28-29.)

Nykänen & Kinnunen (1992) esittelevät teoksessaan Leena Ahon (1980) varhaiskasvatusikäisten lasten parissa tehdyn haastattelututkimuksen, jonka mukaan lasten on vaikea määritellä käsitettä luonto. Sen sijaan lapsilta tiedusteltaessa niitä asioita, jotka heidän mielestään kuuluvat luontoon, alkavat vastaukset olla laajempia ja yksityiskohtaisempia. Ennen kouluikää lapsen luontokäsitys muistuttaa ekologisen ympäristön käsitettä, eli lapsi liittyy luonnon käsitteeseen kaiken sen, minkä ympärillään näkee, kuten myös ihmisen muokkaavat luonnon elementit ja ihmisen itsessään. Tiedusteltaessa lapsilta asioita, jotka liittyvät luontoon, nousee esille yleisimmin eläimet ja kasvit. Myös elottoman luonnon elementit, kuten kivet, kepit ja aurinko ovat edustettuina lasten haastatteluvastauksissa. Lapselle ovat tuttuja ne luonnon elementit, joita hän kohtaa jokapäiväisessä arjessaan ja lähiluonnossaan. Usein lapset saattavat mainita luontoon kuuluvaksi myös satukirjojen ja -elokuvien hahmoja, koska ne ovat lapselle tuttuja. Pienet lapset mieltävät myös ihmisen osaksi luontoa. Ensimmäisten kouluvuosien aikana lapsi alkaa käsittää alkuperäisen luonnon ja ihmisen muokkaamien ympäristöjen eroavaisuuden. Tällöin lapsi alkaa myös kyseenalaistaa ihmisen kuulumisen osaksi luontoa. (Nykänen & Kinnunen 1992, 23-24.)

5 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa

Tämä luku sisältää tietoa niistä lähtökohdista, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksessa toteutettavaa ympäristökasvatusta. Toisessa aluvuossa esittelen Opetushallituksen julkaiseman varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, jotka valtakunnallisesti ohjaavat ja velvoittavat myös varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta ja siihen sisältyvien kestävä kehityksen periaatteiden välittämistä lapsille. Ympäristökasvatusta tarkastelen myös tutkivan oppimisen ja osallisuuden näkökulmista.

5.1 Ympäristökasvatuksen lähtökohdat

Varhaiskasvatuksessa toteutettavan ympäristökasvatuksen tavoitteena on lapsen kasvaminen ympäristötietoiseksi aikuiseksi. Ympäristötietoinen ihminen mielletään yksilöksi, joka osaa tehdä luonnon ja kestävä kehityksen kannalta hyviä valintoja elämässään. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 22-23) määrittelevät ympäristötietoisuuden osa-alueiksi 1) yksilön ympäristöön liittyvät taidot ja tiedot 2) positiiviset asenteet luontoa kohtaan sekä 3) motivaatio toimia ympäristölle myönteisellä tavalla. Ympäristömyönteiseen toimintaan vaikuttavia tekijöitä ovat itse-tunto, usko omiin vaikuttamismahdollisuuksiin sekä osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunne ympäristöä sekä omaa sosiaalista yhteisöä kohtaan.

Ympäristökasvatuksen sisällyttäminen päiväkodissa tapahtuvaan kasvatustyöhön käy luontevasti arkisten kasvatustilanteiden kautta niin päiväkodin sisällä kuin ulkona lähiluonnossa. Lasten luontaiset mielenkiinnonkohteet, kuten vesi, kivet, eliöiden eri elämänvaiheet ja vuodenaajat, luovat oivallisen pohjan ympäristökasvatuksen toteuttamiselle. Ympäristöstä oppiminen ei tarkoita sitä, että lapsia kuormitettaisiin tiedoilla erilaisista ympäristöongelmista, vaan tärkeää on, että lapsi saa tutustua luontoon hänelle itselleen ominaisella tavalla sekä saa tietoa niistä luonnosta huolehtimisen tavoista, joita jokainen ihminen voi toteuttaa jokapäiväisessä elämässään, vaikka roskien lajittelun kautta. Ympäristön puolesta toimimisen oppiminen on tiiviisti sidoksissa mallioppimiseen, jolloin varhaiskasvattajat pystyvät omalla esimerkillään vaikuttamaan lapsen arvopohjan kehittymiseen - kun lapselle tärkeä aikuinen arvostaa luontoa, oppii lapsikin arvostamaan sitä. Luonnon tutkiminen onnistuu mielekkäästi erilaisten projektien avulla. Esimerkiksi veden eri olomuotojen tutkiminen tai ryhmän valitseman nimikkopuun ulkonäön seuraaminen eri vuodenaikoina luo lapselle käsityksiä luonnon toiminnasta. (Parikka-Nihti & Suomela 2012, 26-27; Rosenberg 1993, 3.)

Ympäristökasvatus on sisällytetty Opetushallituksen (2016) julkaisemiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, jotka ohjaavat varhaiskasvatustyöskentelyn toimintaa valtakunnallisesti. Ympäristökasvatuksen keskiössä ovat myös kestävä elämäntavan arvojen välittäminen lapsille. Tällöin puhutaan kestävästä kasvatuksesta. Muita keskeisiä teemoja ovat lisäksi osallisuus ja

osallistuminen sekä luontoon ja ympäristöön tutustuminen tutkivan oppimisen periaatteiden pohjalta.

5.2 Ympäristökasvatus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Opetushallituksen (2016, 39) julkaisemissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ympäristökasvatus lukeutuu osaksi yhtä viidestä oppimisen alueesta. Nämä viisi oppimisen aluetta - kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn - kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat varhaiskasvatustyösköiden henkilöstöä monipuolisen pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia kaikista oppimisen eri alueista. Eri oppimisen alueita yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnonkohteiden ja taitojen perusteella kokonaisuudeksi. Lasten mielenkiinnonkohteet ovat toiminnan keskeisiä lähtökohtia. Ympäristökasvatus on osa oppimisen aluetta ”tutkin ja toimin ympäristössäni”.

Ympäristökasvatuksen keskeisiä sisältöjä ovat lasten luontosuhteen vahvistamisen, ohjaus vastuulliseen ympäristössä toimimiseen sekä kestävään elämäntapaan. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Päiväkotia ympäröivä lähiluonto sekä rakennettu ympäristö toimivat sekä oppimisen kohteina että oppimisen ympäristöinä. Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily ja ympäristön aktiivinen tutkiminen koetaan tärkeänä osana varhaiskasvatusta. Luonnossa retkeilläään ja sitä tutkitaan eri vuodenaikoina ja erilaisin tavoin. Tehdyistä havainnoista keskustellaan yhdessä lasten kanssa, jolloin lapsi tutustuu ympäristöön liittyvään sanastoon. Positiivisten luontokokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja hänen suhteensa ympäristöön selkiytyy ja vahvistuu. Kaikkea varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta ohjaa kunioitus luontoa ja sen kaikkia eliöitä kohtaan. (Opetushallitus 2016, 45.)

5.3 Kestävän kehityksen kasvatus sekä osallisuus ja osallistuminen

Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan ekologisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihmisten toimintaa ympäristön hyväksi esimerkiksi ympäristöystävällisten hankintojen, kierrätyksen ja resursiiviseen ruokahuollon kautta. Päällimmäisenä on ajatus ihmisen toiminnasta luonnossa sen kantokyvyn rajoissa. Kestävän kehityksen keskeisiä toimintamalleja ovat ympäristönsuojelu, luonnon saastumisen ehkäisy sekä ympäristövastuullisen kulutuksen ja tuotannon toteuttaminen. Kestävää kehitystä edistävän varhaiskasvatuksen - eli kestävä kasvatuksen - tavoitteena on vahvistaa lapsen kykyä havainnoida, tutkia, ihmetellä ja ymmärtää ympäristöään, edistää kestävä elämäntavan omaksumista sekä rikastaa lapsen kokemusmaailmaa kestävä kehityksen arvojen mukaisella tavalla. Kestävässä kasvatuksessa hyödynnetään lapsia osallistavia työtapoja

sekä toimintamalleja, jotka antavat lapsille mahdollisuuden kriittisen ajattelun harjoitteluun, yhteiseen päätöksentekoon osallistumiseen sekä vastuunkantamisen harjoitteluun. Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa on siis tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään turvaamaan laadukas elämä ihmisille ja muille eliöille nyt ja tulevaisuudessa. (Parikka-Nihti 2011, 27; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 12, 35.)

Osallisuus ja osallistuminen ovat yksi kestävän kehityksen peruspilareista. Osallisuudella viitataan yksilön kuulumiseen yhteisöön ja yhteiskuntaan. Osallisuuden ajatus pohjautuu oikeuteen olla läsnä ja osallistua toimintaan sekä yhteisön sisällä että yhteiskunnassa. Osallisuus syntyy ihmisen henkilökohtaisten kokemusten kautta, eikä sitä voi keinotekoisesti tuottaa, vaan se on jokaisen yksikön henkilökohtainen tunne. Osallisuus liittyy tiiviisti muiden ihmisten kanssa yhdessä elämiseen, vuorovaikutussuhteisiin ja vertaisryhmissä toimimiseen. Osallistuessaan yhteiskunnallisiin asioihin ja toimintoihin ihminen saa kokemuksen omista vaikutusmahdollisuuksistaan. Ihmiselle muodostuu käsitys omista oikeuksistaan, velvollisuuksistaan ja itsestään aktiivisena toimijana. Osallistuminen kannustaa yksilöä tekemään aloitteita, vastustamaan, ottamaan kantaa ja antamaan apua sitä tarvitseville. Kestävän kehityksen edistäminen tarvitsee ihmisiä, jotka ovat valmiita osallistumaan ja toimimaan luonnon ja ympäristön hyvinvoinnin puolesta. (Parikka-Nihti 2011, 34-36.) Osallisuuden ja osallistumisen periaatteiden tukeminen alkaa jo varhaiskasvatuksessa ja jatkuu lapsen siirryttyä koulumaailmaan. Varhaiskasvatuksessa osallisuus on voi olla yhteistä keskustelua, suunnittelua, toimintaa ja tekemistä sekä yhdessäoloa (Eskel & Marttila 2013, 77). Lapsen oikeus ilmaista näkemyksiään ja osallistua tuodaan esille YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteissa:

”Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.”

(Lasten oikeuksien sopimus, artikla 12.)

”Lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä. Tämä oikeus sisältää vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia yli rajojen suullisessa, kirjallisessa, painetussa, taiteen tai missä tahansa muussa lapsen valitsemissa muodossa.”

(Lasten oikeuksien sopimus, artikla 13.)

Varhaiskasvatuksessa toteutettavassa kestävän kehityksen kasvatuksessa tuetaan lapsen osallisuuden kokemusta kuuntelemalla lasta aidosti, ottamalla hänen mielipiteensä vakavasti sekä ottamalla lapsi mukaan häntä koskevaan päätöksentekoon. Lapsen osallisuuden kokemus voi-

mistuu, kun hän huomaa, että aikuinen kunnioittaa hänen mielipiteitään ja näkökulmiaan. Näiden kokemusten kautta voimistuu myös lapsen käsitys omista vaikuttamisen mahdollisuuksistaan omassa ympäristössään. (Parikka-Nihti 2011, 36.)

5.4 Tutkiva oppiminen ympäristökasvatuksessa

Tutkiminen, ihmettely ja kysyminen ovat ominaisia tapoja lapsille ymmärtää heitä ympäröivää maailmaa, sen kohteita ja ilmiöitä. Lasten tutkiminen on hyvin kokonaisvaltaista ja se tapahtuu kaikki aisteja käyttäen ja kielenkehityksen myötä myös puhutun kielen avulla. Tutkiminen voi olla itsenäistä tai ryhmässä tapahtuva, sosiaalinen tapahtuma. Tutkivan oppimisen keskeinen tavoite on kulloinkin käsillä olevan, ilmiötä koskevan käsitteellisen ymmärryksen syventäminen. Toinen tavoite on lasten tutkimustoiminnan tukeminen. (Kangassalo 2004, 33.)

Alle kouluikäisten lasten kanssa toteuttaessa tutkimustoimintaa tutkivan oppimisen periaatteiden pohjalta, on tärkeää, että valittu tutkimusaihe kumpuaa lasten omasta, aiemmasta kokemusmaailmasta sekä mielenkiinnonkohteista. Kun lapsia askarruttava tutkimusaihe on löytynyt, on aika pohtia yhdessä lasten kanssa, millaisiin asioihin he haluaisivat tutkimusaiheessa perehtyä sekä mitä he haluavat saada selville. Keskustelun lomassa kasvattaja kirjaa ylös lasten esittämiä kysymyksiä tutkimusaiheesta. Lapset saavat myös tuoda esille omia ennako-olettamuksiaan tutkimusaiheesta eri keinoin, esimerkiksi piirtäen, muovailten, rakentaen tai sadunkeronnan avulla. Tavoitteena on, että lapset välittäisivät käsityksiään ja ajatuksiaan ilmiöstä vertaistovereilleen ja pystyisivät vertailemaan käsityksiään. Tämän jälkeen vuorossa on tutkimussuunnitelman laatiminen. Päiväkoti- ja esikouluikäisten lasten kanssa tutkimussuunnitelma voidaan laatia vaikkapa suurelle pahville, johon laitetaan kuvien tai sanojen avulla tietoa siitä, miten tutkimus tulee etenemään, mistä tietoa etsitään ja millä välineillä se tehdään. Tutkimussuunnitelman jälkeen on tiedonkeräämisen vuoro. Tietoa voidaan kerätä kirjoista, internetistä, haastattelemalla asiantuntijaa tai tekemällä käytännön kokeita. Saatu tieto dokumentoidaan parhaaksi nähdyllä tavalla, vaikkapa valokuvaamalla, videoimalla tai nauhoittamalla puhetta. Saadut tulokset kootaan selkeään muotoon, jolloin ne ovat mahdollista esitellä esimerkiksi toiselle varhaiskasvatusryhmälle. Tutkimustulosten esittely on tärkeä osa tutkivan oppimisen oppimisprosessia, sillä tulosten esittelyn yhteydessä yhdessä opittu asia selkiytyy entistään. Tuloksia voidaan saattaa muiden tietoisuuteen sanallisen ilmaisun lisäksi erilaisten kuvallisten ja digitaalisten dokumenttien avulla. (Kangassalo 2004, 33-36.)

Tutkivan oppimisen periaatteet ja toimintamallit ovat hyvin sovellettavissa ympäristökasvatukseen. Vaihtelevat vuodenaajat, luonnonilmiöt, päiväkodin lähiluonto ja siellä asuvat eläimet tarjoavat loputtomasti mielenkiintoisia tutkimuskohteita lapsille. Erityisesti tutkimustavat, joissa lapsi itse pääsee fyysisesti tekemään, tunnustelemaan ja kokeilemaan ovat kokonaisvaltaiselle pienelle tutkijalle mielekkäitä tapoja tutkia ympäröivää maailmaa. Positiivisten oppimiskokemusten kautta lapsen mielenkiinto maailmaa, luontoa ja omaa ympäristöään kohtaa kasvaa

sekä hänen kokemuksensa osallisuudesta omassa vertaisryhmässään lisääntyä. Kasvattajan vastuu tutkivan oppimisen prosessin aikana on toimia ohjaavana voimana, jolla on aikaa keskustella ja ihmetellä lapsen kanssa ja vastata tämän kysymyksiin. (Kangassalo 2004, 32, 37.)

6 Ympäristökasvatuksen toimintamalleja varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen kentällä luonto- ja ympäristökasvatusta toteutetaan monin eri tavoin ja menetelmin. Suomen Ladun organisoima metsämörritoiminta on varmasti yksi yleisimmistä tavoista toteuttaa ympäristökasvatusta suomalaisissa päiväkodeissa. Tässä luvussa esittelen lyhyesti päiväkodeissa toteuttavaa metsämörritoimintaa sekä luonnossa kotonaan -toimintaa.

6.1 Metsämörritoiminta

Metsämörritoiminta on yksi tunnetuimmista tavoista toteuttaa luonto- ja ympäristökasvatusta suomalaisissa päiväkodeissa. Metsämörritoiminta on alun perin lähtöisin Ruotsista, missä se sai alkunsa jo 1950-luvulla. Metsämörritoiminnan isänä pidetään paikallisten ulkoilukoulujen kehittämistoiminnassa mukana ollutta Gösta Frohnia, joka oli huolissaan ruotsalaisten lasten luontosuhteesta. Frohnin mielestä ruotsalaiset lapset olivat vieraantumassa luonnosta, sillä kaupungistumisen myötä lapset oleilivat luonnossa koko ajan vähemmän. Metsämörritoiminnan päätaivoitteiksi muodostuivat jo aikaisessa vaiheessa lapsien kannustaminen luonnon tutkimiseen, siellä leikkimiseen sekä siitä huolehtimiseen. Alle kouluikäisille metsämörritoimintaa on toteutettu Ruotsissa yhdistettynä päiväkotitoimintaan mutta myös leikkipuistotoiminnan yhteydessä, niin sanotuissa metsämörrikouluissa. Metsämörritoiminnan maskotiksi luotiin vihreäasuinen satuhahmo Mörrri Peikko (ruots. ”Skogsmulle”), joka on lasten ystävä ja opastaa lapsia tutustumaan luontoon. (Nikkinen 2001, 11-12.)

Suomeen metsämörritoiminta rantautui 1970-luvun lopulla ja sitä alettiin ensimmäisenä toteuttaa ruotsin kielellä Kauniaisissa. Myöhemmin Suomen Latu ry on ollut mukana kehittämässä metsämörritoimintaa suomenkielisenä ja vastaa nykyään metsämörriohjaajien koulutuksesta. Päiväkodeissa metsämörritoimintaa vetävät koulutuksen käyneet varhaiskasvattajat. Myös Suomessa metsämörritoiminnan keskiössä ovat luonnon tutkiminen ja lasten kannustaminen luonnossa leikkimiseen ja siitä nauttimiseen. Lapsille halutaan myös välittää tietoa luonnon vaalimisen tärkeydestä ja mahdollisuuksista. Koulutetuilla metsämörriohjaajilla on käytössään materiaalipaketti, joka sisältää erilaisia metsämörriloruja, -lauluja ja -tehtäviä, joita hyödynnetään toiminnan toteutuksessa. (Nikkinen 2001, 13; Suomen Latu 2018a.)

6.2 Luonnossa kotonaan -toiminta

Luonnossa kotonaan on Suomen Latu ry:n ylläpitämää luonnossa toteutettavaa kasvatustyötä, jota toteutetaan sekä varhaiskasvatuksessa että koululaisten iltapäivätoiminnassa. Luonnossa kotonaan -toiminnan juuret lepäävät Ruotsista alkunsa saaneessa I Ur och Skur -toiminnassa.

Ruotsissa toiminta sai alkunsa muutaman paikallisen metsämörriohjaajan aloitteesta. Metsämörriohjaajat saivat inspiraation toiminnalle metsämörritoiminnasta, jonka ideologian he halusivat muokata käyttökelpoiseksi toimintatavaksi päiväkotien jokapäiväisessä arjessa. Ruotsin ensimmäinen I Ur och Skur -päiväkoti aloitti toimintansa Tukholmassa vuonna 1985. Nykyään toimintamallia noudattavia päiväkoteja on Ruotsissa jo noin 200. Vuonna 1999 muutamat suomalaiset metsämörriohjaajat tekivät aloitteen samanlaisen luonnossa tapahtuvan kasvatustyön käynnistämiseksi myös Suomessa. Jo vuonna 1998 ensimmäinen ruotsinkielinen I Ur och Skur -toiminta oli alkanut leikkikoulussa Kauniaisissa. Suomen Latu piti Luonnossa kotonaan -toimintaa luonnollisena jatkumona hyväksi havaitulle metsämörritoiminnalle, ja toimintaa alettiin kehittää myös suomen kielelle. Ensimmäinen suomenkielinen Luonnossa kotonaan -päiväkoti aloitti toimintansa vuoden 1999 lopussa Helsingin Vuosaarella. (Suomen Latu 2018b.)

Suomen Latu ry on määritellyt luonnossa kotonaan -toiminnalle laadulliset kriteerit, jotka ohjaavat toiminnan toteutusta. Luonnossa kotonaan -toiminnalle asetetut kriteerit sisältävät itse toiminnalle asetetut kriteerit sekä toimipaikalle asetetut kriteerit. Luonnossa kotonaan -toiminnan lähtökohtana on ulkoilmaelämä, jossa korostuvat vahvasti leikki, luonnossa liikkuminen, luonnon tutkiminen sekä yhdessäolo ja -tekeminen. Luonnossa kotonaan -toiminnan päätavoitteena on luonnosta nauttiminen ja siellä toimiminen säällä kuin säällä. Toiminnassa nähdään tärkeäksi lasten tutustuttaminen lähiluontoon ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Perustana toiminnalle on ajatus ainutlaatuisesti, liikkuvasta ja leikkivästä lapsesta. Lapsen osallisuus ja kestävien elämäntapojen noudattaminen ovat keskeisiä arvoja toiminnan toteuttamisessa. Suomen latu kouluttaa Luonnossa kotonaan -toimintaa toteuttavien toimipaikkojen henkilöstöä. (Suomen Latu 2018c.)

7 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Toteutin opinnäytetyöni tutkimuksellisen osuuden Hyvinkäällä sijaitsevassa kunnallisessa päiväkodissa. Päiväkoti tarjoaa luontopainotteista varhaiskasvatusta ja esiopetusta. Suoritin sosiologi-tutkintoni kolmannen harjoittelun kyseessä olevassa päiväkodissa, jonka aikana tiedustelin, olisiko heillä kiinnostusta osallistua tutkimukselliseen opinnäytetyöhöni. Selvisi, että päiväkotisi olisi halukas kehittämään toimintaansa ja uskoj, että saamalla tietoa lasten luontosuhteesta, heillä on mahdollisuus tukea ja kehittää toimintaansa myös tulevaisuudessa. Opinnäytetyö antaa myös mahdollisuuden tehdä näkyväksi (esimerkiksi lasten vanhemmille) päiväkodin varhaiskasvattajien tekemää työtä ympäristökasvatuksen parissa, minkä päiväkotisi koki hyödyllisenä asiana.

Opinnäytetyöni ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää, miten Hyvinkäällä sijaitsevan luontopainotteisen päiväkodin 4-5-vuotiaat lapset kokevat ja käsittävät luonnon, eli minkälainen hei-

dän luontosuhteensa on. Toiseksi tavoitteeksi muodostui selvittää niitä keinoja, joilla päiväkodissa pyritään tukemaan lapsen positiivisen luontosuhteen kehittymistä, eli tehdä näkyväksi varhaiskasvattajien tekemää työtä ympäristökasvatuksen parissa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset olivat siis seuraavat:

1. Miten lapset kokevat luonnon ja luonnossa toimimisen?
2. Millä keinoin lasten luontosuhdetta pyritään tukemaan päiväkodissa?

Tutkimukseen osallistui neljä 4-5-vuotiasta lasta jokaisesta päiväkodin kolmesta 3-5-vuotiaiden ryhmästä, eli yhteensä 12 lasta. Lasten luontosuhdetta selvitin ryhmähaastattelun sekä ryhmähaastattelun yhteydessä toteutetun piirustustehtävän avulla. Opinnäytetyön tutkimukselliseen osuuteen päätin ottaa mukaan 4-5-vuotiaita lapsia, sillä arvioin, että sitä nuoremmilla lapsilla ei olisi vielä kielellisiä valmiuksia osallistua haastatteluihin tavalla, joka palvelisi opinnäytetyön tarpeita. Kasvattajien tekemää työtä ympäristökasvatuksen parissa selvitin kolmelle eri kasvat-tajatiimille tehtyjen teemahaastattelujen avulla.

8 Opinnäytetyön toteutus

8.1 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytin kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusmenetelmää. Laadullista tutkimusmenetelmää käytetään, kun ollaan kiinnostuneita ilmiön tai tapahtuman yksityiskohtaisesta ymmärtämisestä sekä tietyssä ilmiössä tai tapahtumassa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista. Laadullinen tutkimus antaa myös mahdollisuuden tutkia luonnollisia tilanteita, joita ei voida tutkia järjestetyn kokeen avulla ja joiden syy-seuraus-suhteita halutaan selvittää. Laadullisen tutkimuksen prosessi alkaa tutkimusongelmasta, jota seuraa tutkimuskysymysten asettelu. Tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan kerätyn aineistoa analysoimalla. Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä aineistonkeruu tapahtuu perinteisesti haastattelujen ja havainnoin avulla. (Metsämuuronen 2005, 203-204.)

8.2 Aineiston keruu

Keräsin opinnäytetyön aineiston haastattelemalla päiväkodin lapsia ja varhaiskasvattajia. Lap-silta tietoa kerättiin teemahaastattelun ja haastattelutilanteen yhteydessä toteutettavan piirustustehtävän avulla. Myös kasvattajilta tietoa kerättiin teemahaastattelun avulla. Alla olevissa luvuissa kerron lisää lasten teemahaastattelun kulusta, lasten haastattelun yhteydessä toteutetusta piirustustehtävästä sekä varhaiskasvattajille toteutetusta teemahaastattelusta.

8.2.1 Lasten teemahaastattelu

Haastattelu on varsin yleisesti käytetty menetelmä halutessa selvittää lapsen mielipiteitä, ajatuksia ja toiveita. Haastattelun toteutusta ohjaa ajatus siitä, että lapsi on oman elämänsä ja kokemusmaailmansa asiantuntija. Lapsen ajatuksista saa yksinkertaisesti enemmän tietoa kysymällä niistä häneltä itseltään kuin esimerkiksi kysymällä niistä hänen vanhemmaltaan tai muulta läheiseltä aikuiselta. Haastattelussa lasta onkin tärkeää tavoittaa lapsen kokemukset ja ajatukset hänen omista lähtökohdistaan, ei aikuisten määrittämistä lähtökohdista. (Roos 2016, 30.)

Teemahaastatteluihin osallistui neljä 4-5-vuotiaista lasta jokaisesta päiväkodin 3-5-vuotiaiden ryhmästä, eli yhteensä 12 lasta. Haastattelin lapset pareittain siten, että yksittäiseen haastatteluun osallistuneet lapset olivat samasta ryhmästä, jotta lapsilla olisi mahdollisimman luonteva olo haastattelutilanteessa. Toteutin siis yhteensä kuusi haastattelua lapsille. Toteutin haastattelutilanteet marraskuussa 2017, kolmena eri aamuna saman viikon aikana.

Haastattelut toteutettiin päiväkodin apukeittiössä, jossa oli pöytä ja pöydän ympärillä istumapaikka kummallekin haastateltavalle. Kun lapset olivat istuutuneet, kerroin heille, että tulen haastattelemaan heitä koulutehtävää varten, ja että heistä tulee olemaan suuri apu tehtävän toteuttamisessa. Kerroin lapsille, että tulen esittämään heille muutamia kysymyksiä liittyen luontoon ja kannustin kumpaakin haastateltavaa kertomaan oman näkemyksensä kysymyksiin. Kerroin, että nauhoitan haastattelun nauhurin avulla. Esittelin lapsille nauhurin ja kerroin, että nauhurin pitää antaa olla rauhassa pöydällä haastattelun ajan, jotta äänemme tallentuvat selvästi sille. Käynnistin nauhurin sen jälkeen, kun olin kertonut lapsille mitä haastattelutilanteessa tulee tapahtumaan.

Haastattelutilan pöydälle / seinälle olin laittanut ennalta muutamia luontokuvia (esim. metsä, järvi, meren ranta, kukkaniitty). Kuvia ei kuitenkaan yhdessä käyty läpi vaan niiden tarkoituksena oli herättää ajatuksia lapsissa ja suunnata heidän ajatuksensa luonto-temaan.

Haastattelukysymykset lapsille olivat seuraavat:

1. Mikä on luonto?
2. Mikä luonnossa on kiinnostavaa?
3. Minkälaisia asioita luonnossa on mukava tehdä?
4. Miksi päiväkodissa käydään usein metsässä?
5. Minkälaisia asioita ihminen voi tehdä, jotta luonnolla olisi hyvä olla?

Tehtäväni haastattelijana oli kannustaa lapsia osallistumaan haastatteluun aktiivisesti sekä esittää mahdollisesti tarkentavia lisäkysymyksiä. Yhteen tiedonkeruuhetkeen (sisältäen haastattelun ja piirustustehtävän) yhden haastateltavan parin osalta varasin aikaa vajaa puoli tuntia, mikä osoittautui riittäväksi ajaksi. Piirustustehtävän esittelen seuraavassa alaluvussa.

8.2.2 Lapsille toteutettava piirustustehtävä

Kuvien tekeminen on lapselle luontaista toimintaa ja varhaisimpina vuosiaan lapsi yleensä piirtää, maalaa, muovailee ja rakentaa innokkaasti, mikäli hänelle annetaan siihen mahdollisuus ja tarvittavat välineet. Lasten tekemät kuvat avaavat aikuisille ovet lasten maailmaan: Ne antavat aikuisille mahdollisuuden nähdä lasten ajatteluun, tunteisiin, muistikuviin, kuvitelmiin ja kiinnostuksen kohteisiin. Tämän lisäksi kuvat antavat aikuisille mahdollisuuden seurata lapsessa tapahtuvaa kehitystä, sillä lapsi piirtää hyvin eri tavalla kehityksensä ja oppimisprosessinsa eri vaiheissa. Tekemissään kuvissa lapsi ilmentää kokemuksiaan, tunteitaan ja arvostuksiaan. (Hakkola, Laitinen & Ovaska-Airasmaa 1990, 16-17; Salminen 2005, 66.)

Kun ryhmähaastattelu oli ohi, saivat lapset vielä piirustustehtävän. Piirustustehtävän tarkoituksena on tukea ryhmähaastattelun kautta saatuja vastauksia, antaen lapselle mahdollisuuden ilmaista luontosuhdettaan myös kuvallisen ilmaisun kautta. Ohjeistin lapsia piirtämään paperille kuvan siitä, mitä he tykkäävät tehdä luonnossa. Kerroin lapsille, että tulen keräämään piirustukset itselleni, sillä tarvitsen niitä koulutehtävän tekemiseen. Lapset saivat piirtämiseen aikaa 10 minuuttia. Lapset pystyivät seuraamaan ajankulkua pöydälle laitettujen simpukankuorien avulla, joita poistin pöydältä yksitellen ajan kuluessa. Yksi simpukankuori vastasi siis yhtä minuuttia. Kun pöydällä ei ollut enää yhtään simpukankuorta, oli aika lopettaa piirtäminen. Simpukankuorien käyttö jäljellä olevan ajan osoittamisessa osoittautui hyväksi ratkaisuksi, sillä lapset seurasivat aktiivisesti ajankulkua piirtämisen aikana ja pohtivat ääneen, mitä heidän kannattaa vielä lisätä piirustukseensa jäljellä olevan ajan puitteissa. Piirustusajan jälkeen lapset saivat esitellä piirustuksessa ja kertoa mitä siinä tapahtuu. Kun lapset olivat esitelleet piirustuksensa, kiitin haastateltavia ja sammutin nauhurin.

Opinnäytetyössäni lasten piirustustehtävän tarkoituksena oli antaa lapsille mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan ja näkemyksiään sanallisen keinon lisäksi myös kuvallisen ilmaisun keinojen avulla. Lasten piirustuksia ja niistä kerrottuja tarinoita käytetään opinnäytetyössä tukimateriaalina lasten teemahaastattelujen vastauksille. Olen analyysivaiheessa luokitellut lasten piirustukset ja niistä kerrotut tarinat analyysivaiheessa muodostuneisiin alateemoihin. Aivan kaikkien lasten piirustukset eivät päätyneet mukaan lopulliseen opinnäytetyöhön.

8.2.3 Kasvattajien teemahaastattelu

Teemahaastattelu on lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimuoto, jota tämän vuoksi kutsutaan usein puolistrukturoiduksi haastattelumenetelmäksi. Teemahaastattelu on keskustelunomainen haastattelumuoto, jossa ei ole ennalta määriteltyä, tarkkaa haastattelurakennetta. Ryhmälle tehtävässä teemahaastattelussa haastattelija esittää koko ryhmälle samat pääteemakysymykset, jotka kumpuavat tutkimuksen teoreettisesta viitekehystä ja tutkimuksen tutkimuskysymyksistä. Haastatteluun osallistujat vastaavat kysymyksiin keskustelunomaisella tavalla ja omin sanoin. He saavat myös kommentoida toistensa sanomisia, kunhan pyrkivät puhumaan yksi kerrallaan. Ryhmähaastattelun toteuttamisessa haastattelija käyttää apuna haastattelurunkoa, joka sisältää haastattelun pääteemat sekä mahdolliset tarkentavat kysymykset. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48.)

Haastattelujen teemakysymykset olivat seuraavat:

1. Miten luontopainotteisuus näkyy päiväkodin arjessa?
2. Minkälaiset luontoon liittyvät asiat ja teemat kiinnostavat lapsia?
3. Miten valitsette luontoon ja ympäristökasvatukseen liittyvät aihepiirit, joita käsittelette päiväkodissa?
4. Miksi lapsia tulee teidän näkemyksenne mukaan kannustaa luonnon tutkimiseen ja kestävän elämäntavan noudattamiseen?

Toteutin teemahaastattelun kolmelle eri kasvattajatiimille päiväkodissa. Kahteen tiimiin kuului kolme kasvattajaa ja yhteen kaksi kasvattajaa. Olin sopinut päiväkodin johtajan kanssa, että kasvattajat jakautuvat oma-aloitteisesti kahteen eri haastatteluryhmään ns. sekaryhmiksi, joissa oli kasvattajia päiväkodin jokaisesta 3-5-vuotiaiden ryhmästä. Molemmat ryhmämuotoiset teemahaastattelut toteutin yhden päivän aikana joulukuussa 2017 päiväkodin lasten lepoajan aikana. Haastattelupäivänä yksi kasvattajista oli sairastunut, joten lopulta toisessa haastatteluryhmässä oli neljä kasvattajaa ja toisessa kolme kasvattajaa.

8.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Lähestyin opinnäytetyöni aineistoa teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee hyvin pitkälti kerätyn aineiston ehdoilla. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin prosessiin sisältyy aineiston pelkistäminen, eli litteroidusta aineistosta poistetaan epäolennaiset asiat. Tämän jälkeen on vuorossa aineiston ryhmittely, jota seuraa aineiston käsitteellistäminen. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aineiston alaluokat synnytetään yleensä aineistolähtöisesti kun taas analyysin yläluokat tuodaan valmiina. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117-118.) Opinnäytetyössäni olin jo ennen aineiston keruuta muodostanut pääteemat, jotka esimerkiksi

lasten luontosuhdetta selvittäessä ovat ”käsitys luonnosta ja siihen kuuluvista asioista”, ”kiinnostavat asiat luonnossa” sekä ”luonnosta huolehtiminen”. Tiesin siis jo ennalta, että näistä kolmesta pääteemasta haluan saada tietoa lasten teemahaastattelujen kautta.

Teemahaastattelun avulla kerätty aineisto on yleensä runsas. Mitä syvemmälle haastattelijan ja haastateltavien dialogi on haastattelun aikana mennyt, sitä enemmän haastattelijalla on käytössään käsiteltävää aineistoa. Haastattelujen toteutuksen jälkeen on aineiston analyysin vuoro. Tutkija voi tehdä päätelmiä suoraan haastattelutallenteista, mutta tavallisempaa on, että haastattelut litteroidaan, eli kirjoitetaan puhtaaksi. Litterointi voidaan suorittaa koko haastatteludialogille tai valikoiden, pelkästään ennalta valituista teema-alueista. Litteroinnissa nauhoitukset kirjoitetaan auki tekstimuotoon ja niitä pelkistetään niin, että tutkimuksen kannalta tärkeä informaatio säilyy lausumissa. Tämän jälkeen aineisto on helposti lähestyttävissä analysoinnin ja tulkinnan näkökulmasta. Aineiston purkamiseen on syytä käydä heti aineiston keruun jälkeen, sillä silloin haastattelutilanne ja aineisto ovat haastattelijan tuoreessa muistissa, mikä mahdollistaa aineiston täydentämisen helposti. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 135-137.)

Teemahaastattelujen toteutuksen jälkeen litteroin niin lapsille kuin kasvattajille tehdyt haastattelut. Litteroinnin yhteydessä yksinkertaistin haastateltavien lausumia siinä määrin, että poistin muun muassa turhat täytesanat heidän litteroiduista vastauksistaan. Aineiston litteroinnin jälkeen luokittelin lausumat valmiiksi muodostettujen pääteemojen alle. Kun lausumat oli sijoitettu eri pääteemojen alle, oli aika tarkastella saman teeman alle sijoitettuja lausumia, ja etsiä niistä samankaltaisia ilmauksia, jotka muodostivat alaluokkia pääteemojen alle. Esimerkiksi lasten haastatteluvastauksien analyysin yhteydessä pääteeman ”käsitys luonnosta ja siihen kuuluvista asioista” alle muodostuivat aineistolähtöisesti kolme alaluokkaa; ”metsä, metsän eliöt ja vesistöt”, ”vuodenajat” sekä ”luonnon kunnioittaminen ja suojeleminen”.

Sekä lasten että aikuisten lausumat esitetään koodattuina opinnäytetyössä. Esimerkiksi koodi ”LA1” tarkoittaa, että lausuman on sanonut lapsi, joka kuuluu varhaiskasvatusryhmään A ja kyseinen lapsi on saanut numeron 1 analyysivaiheessa. Myös kasvattajien lausumat olen koodannut. Esimerkiksi koodi ”KB3” tarkoittaa, että lausuman on sanonut kasvattaja, joka oli haastatteluryhmässä B, ja hänelle on annettu analyysivaiheessa numero 3.

9 Lasten luontosuhde

Tässä luvussa esittelen lasten ryhmähaastattelujen tuloksia. Saadut tulokset on jaettu kolmen pääteeman alle; käsitys luonnosta ja siihen kuuluvista asioista, kiinnostavat asiat luonnossa ja luonnosta huolehtiminen. Teemojen alle on muodostettu aineistolähtöisiä alateemoja, jotka nousivat esille lasten haastatteluvastauksista.

9.1 Käsitys luonnosta ja siihen kuuluvista asioista

Haastattelujen alussa pyysin lapsia kertomaan heidän näkemyksensä luonnosta ja siitä, minkälaisia asioita siihen kuuluu heidän mielestään. Aloitin haastattelun kysymyksellä ”Mikä on luonto?”. Suurin osa lapsista vastasi heti tällä kysymyksen asettelulla, mutta muutamat lapset eivät heti osanneet vastata kysymykseen ja tarvitsivat hiukan tukea. Tällöin tiedustelin lapsilta tarkentavasti mitä yksittäisiä asioita heidän mielestään luontoon kuuluu.

9.1.1 Metsä, metsän eliöt ja vesistöt

”Sammalta, kiviä, puita ja vettä. Se on metsässä!” (LC1)

Haastateltavien lasten käsitys luonnosta ja siihen liittyvistä asioista muodostuu suurimmaksi osaksi heidän lähiluonnossa koettujen luontokokemuksiensa kautta. Lasten vastauksista voi päätellä, että päiväkodin viereisessä metsässä retkeillään luontopäiväkodin tapojen mukaisesti usein, ja että metsän eliöt ovat lapsille tuttuja. Haastateltava LC1 yhdisti luonnon suoraan lähimetsään, jossa on opastekylttejä lenkkeilijöitä ja muita metsässä kulkijoita varten.

”Ja siel on noita puunrunkoja, joilla voi kävellä. Ja kylttei missä lukee kaikkee.” (LC1)

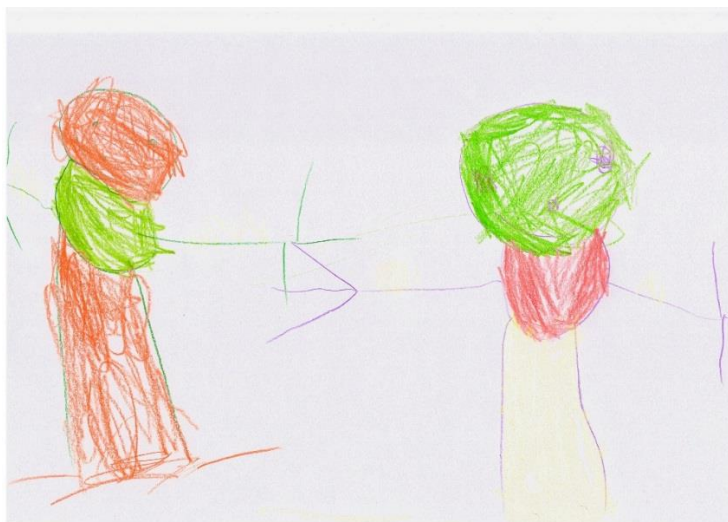
Lapset mieltävät luontoon kuuluvaksi erilaisia yksittäisiä luonnonmateriaaleja, joita he mielellään tutkivat päiväkodin metsäretkillä ja hyödyntävät usein myös leikeissään, kuten kepit, kivet, jäkälä ja sammal. LC3 mainitsee veden eri olomuotoja, jotka ovatkin usein lasten mielestä mielenkiintoisia tutkimuskohteita luonnossa.

”Maa, puita, vesiä ja järviä. Heinikkoa myös ja kiviä.” (LB3)

”Vettä ja ja jäätä! Ja lunta!” (LC3)

”Puut, rungot ja kannotkin.” (LC4)

Haastateltava LC2 piirsi kuvan (kuva 1), jossa kerätään kukkia pihalla. LC2 kertoi keränneensä kukkia oman kotinsa läheltä viime kesänä, mikä edustaa hänen omakohtaista luontokokemustaan ja on jäänyt hyvin hänen mieleensä.

Kuva 1. ”Tässä kerätään kukkia pihalla.” (LC2)

Haastateltava LA2 määritteli luonnon isoksi puutarhaksi, joka sisältää niin metsää kuin peltojakin. Haastateltavat LA1 ja LA2 nostivat esille myös luontoon kuuluvat vesistöt ja niistä ihmisten ravinnoksi saatavat kalat.

”Luonto on mun mielestä niinku sellainen iso puutarha” (LA2)

”Siihen kuuluu joet ja järvet.. ja vedet.” (LA1)

”Myös siellä järvessä voi kalastaa joskus.. että saa kalaa.” (LA2)

Haastatteluihin osallistuneet 4- ja 5-vuotiaat lapset eivät välttämättä vielä hahmota, mitkä eläimet kuuluvat luonnonvaraisina luontoon ja mitkä ovat ihmisen käyttöönsä valjastamia eläimiä tai kotieläimiä. Sen sijaan metsässä asuvat eläimet ja niiden elintavat ovat lapsille tuttuja, esimerkiksi LC3 mainitsi tietävänsä, miltä käen kukkuminen kuulostaa.

”Metsä, jossa on paljon possuja.” (LA3)

”Ei metsässä ole possuja.. Tai sitten ne on karanneita possuja.” (LA4)

”Hirviä ja käki. Käki sanoo kukkuu.” (LC3)

9.1.2 Vuodenajat

”Myös vuodenajat kuuluu luontoon.” (LA2)

Luontopainotteinen varhaiskasvatus pohjautuu suurelta osin vuodenaikojen aktiiviseen seuraamiseen ja siksi niiden ominaispiirteet ovat tuttuja lapsille. LA2 toteaa vuodenaikojen kuuluvan luontoon. Lapset myös yhdistävät vuodenajat tiettyihin ulkona toteutettaviin aktiviteetteihin, kuten talvisin pulkkailuun tai lumipallojen tekemiseen. LC1 piirsi kuvan (kuva 2) kesästä ja kertoi, että kesällä on erityisen mukava leikkiä ulkona, koska on lämmintä ja aurinko paistaa.

Kuva 2. ”Tässä leikitään. Puissa on lehtiä, on kesä. Taivas on sininen. Aurinko paistaa.” (LC1)

Lasten haastattelupäivänä pyrytti lunta ensimmäistä kertaa tuona talvena ja lapset näkivät lumipyryn haastatteluhuoneen ikkunasta. Luultavasti sen takia lapset mainitsivat haastattelussa asioista, jotka liittyivät talveen, lumeen ja talvisiin aktiviteetteihin. Lapset ovat myös tietoisia vuodenaikojen aiheuttamista syy-seuraus-suhteista luonnossa, eli kun tulee talvi ja pakkasta, haastateltavan lapsen LB1 tietämä lampi jäätyy. Haastateltava LA2 piirsi kuvan (kuva 3) itseltään nauttimassa kesästä mutta mainitsi myös pitävänsä talvesta.

”Mä tykkään talvesta, koska sillan voi tehdä lumipalloja.” (LC1)

”Kun tulee talvi, puista irtoaa lehdet pois. Ja siellä missä on lampi, se jäätyy” (LB1)

Kuva 3. ”Tässä olen minä ja loikoilen auringon alla. Kesä ja talvi on mun lempivuodenaikoja, koska silloin tulee lunta ja sitten kesällä paistaa aurinko.” (LA2)

9.1.3 Luonnon kunnioittaminen ja suojeleminen

Kahden haastateltavan lapsen vastauksissa luonnonsuojelun ja kunnioittamisen teema nousi esille ensimmäisenä kysyttäessä lapsilta määritelmää luonnolle. Luontopainotteisessa päiväkodissa käsitellään varmasti paljon luonnon ja ympäristön puhtaana pitämiseen liittyviä asioita ja nämä haastateltavat kokivat teeman niin tärkeäksi, että he määrittelivät luonnon sen kautta. Lähimetsän puhtaana pitäminen ja kasveille kasvurauhan antaminen ovat perustavanlaatuisia teemoja päiväkodin ympäristökasvatuksessa.

”No se on semmonen mitä pitää kunnioittaa ja sinne ei saa heittää roskia, koska muuten eläimet siellä kuolee.” (LB1)

”Eikä puita saa repiä siellä” (LB2)

”Se liittyy myös luontoon, että jos heittää luontoon roskia, niin kaikki eläimet luonnossa kuolee.” (LB1)

9.2 Kiinnostavat asiat luonnossa

Tiedustelin lapsilta niistä asioista, jotka ovat heidän mielestään kiinnostavia luonnossa. Mikäli lapsen oli vaikea keksiä kiinnostavia asioita, saatoin kysyä lapselta mitä asioita hän haluaisi tutkia esimerkiksi päiväkodin omalla luontoretkellä.

9.2.1 Eläimet

”Linnut tai eläimet.” (LC2)

Yhden varhaiskasvatusryhmän kaikki neljä haastateltavaa nostivat esille eläimet kiinnostavina asioina luonnossa. Haastatteluvastauksista nousee esille se, että lapset mieltävät kaikki eläimet vahvasti osaksi luontoa, olivat ne sitten kotieläimiä tai luonnossa esiintyviä eläimiä. Myös laiturilla tai niityllä nähty hevonen on haastateltavan LC4 mielestä osa luontoa. Haastateltava LB3 piirsi kuvan (kuva 4) pupusta talvisessa metsässä. Hän oli sitä mieltä, että eläimet ovat kiinnostavia asioita luonnossa.

”Puput ja oravat on kiinnostavia. Niitä tutkitaan kaukoputkella.” (LC1)

”Hepat on kiinnostavia. Mä oon nähny siellä luonnossa hepan.” (LC4)

Kuva 4. ”Tässä on puu, taivas, aurinko, pilvi, pilvi, tonttu, lunta ja lumihiutaleita. Ja sitten on pupu. Pupu tykkää olla lumessa.” (LB3)

9.2.2 Kasvit, marjat ja sienet

Leena Ahon (1980) lapsille tekemän haastattelututkimuksen mukaan kasvit muodostavat eläinkunnan rinnalla suuren osan pienen lapsen luontokäsityksestä, sillä ne ovat asioita joihin lapsi helposti törmää varhaisimpien luontokokemuksiensa kautta (Nykänen & Kinnunen 1992, 23-24). Haastatelluista lapsista yksi mainitsi puiden olevan hänen mielestään mielenkiintoisia ja että hän on maistanut kuusen tupsuja, eli keväisin kuusiin kasvavia kuusenkerkkiä. Myös kukkien, sienien ja marjojen kerääminen ja niiden tutkiminen ovat lasten mielestä kiinnostavia asioita.

Sienten kerääminen on yleensä lapsilta kiellettyä, joten asia, jota ei ole ennen päässyt tekemään saattaa houkuttaa lapsia erityisen paljon.

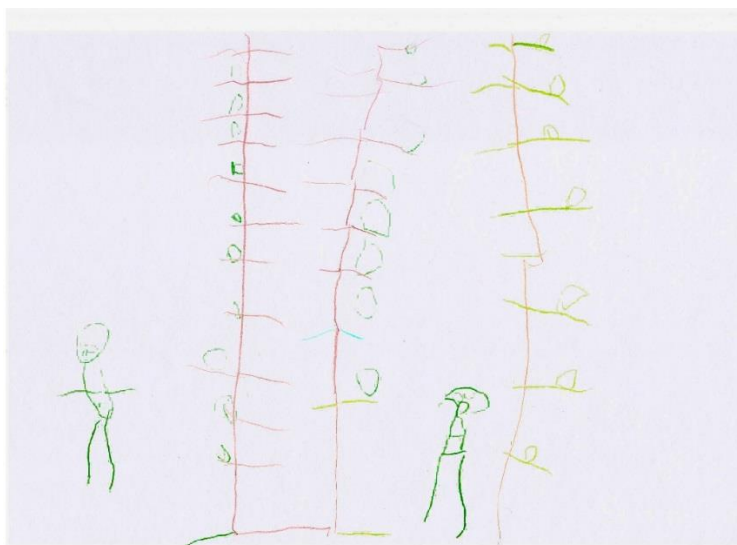
”Mä olen myös syönyt metsässä niitä kuusen pieniä tupsuja. Mun mielestä ne oli hyviä.” (LB1)

”Mua kiinnostaa ainakin kerätä kauniita kukkia.” (LB1)

”Musta olis kiva kerätä sieniä, mä en oo niitä ikinä keränny. Myös marjat kiinnostaa.” (LB2)

9.2.3 Leikkiminen luonnossa

Lasten vastauksissa ylivoimaisesti kiinnostavimmaksi ja mieluisimmaksi asiaksi luonnossa nousi siellä leikkiminen ja erilaisten luonnonmateriaalien hyödyntäminen leikissä. Haastateltava LB3 mainitsi, että luonnossa ei ole leikkikaluja, vaan leikissä on hyödynnettävä luonnon tarjoamia materiaaleja, muun muassa kepejä, käpyjä ja kiviä. Haastateltava LA3 taas totesi, että kepejä voi käyttää leikissä ja majojen rakentamisessa. Hän piirsi myös kuvan (kuva 5) majan rakentamisesta metsään. Monet lapsista mainitsivatkin juuri majojen rakentamisen mukavaksi tekemiseksi luonnossa. He kertoivat myös piiloleikin ja hipan sopivan hyvin metsään.

Kuva 5. *”Tässä minä ja mun kaveri ollaan metsässä. Me rakennetaan majaa.”* (LA3)

”Yleensä me leikitään kotia ja tehdään majoja, jos ollaan majametsässä.” (LB2)

”Piilosta jos voi puiden taakse mennä ja sit nurmikoon taa jos on pitkä nurmikko. Ja sit hippaa! Ainakin sellaisessa metsässä, jossa ei ole paljon risuja. Ettei kompastu.” (LA2)

9.3 Luonnosta huolehtiminen

”Ei oo ainakaan hyvä, että metsässä on roskia. Ne pitää laittaa roskiin.” (LB3)

Kysyttäessä lapsilta asioita, joita ihminen voi tehdä luonnon hyvinvoinnin eteen, nostivat lähes kaikki lapset esille, etteivät roskat kuulu luontoon ja että luonnosta löydetyt roskat tulee kerätä pois. Haastateltava LA4 mainitsi myös, että eläimet saattavat syödä luontoon jätettyjä roskia ja pahimmassa tapauksessa sairastua sen vuoksi. Haastateltavat LA2 ja LB1 puhuivat luonnon varjelemisesta ja turvaamisesta, jotka ovat varmasti myös päiväkodin kasvattajien puheessa usein esiintyviä termejä käydessä läpi luonnonsuojeluun liittyviä asioita.

”No ei sais heitellä roskia. Luonto pysyy silloin puhtaana.. ja ettei eläimet söis niitä roskia. Muuten jos heittää roskia niin linnut tai muut eläimet voi luulla, että ne on ruokaa ja ne tulis kipeäksi.” (LA4)

”No varjellaan.. Että roskat laitetaan roskiin.” (LA2)

”Että turvattas sitä luontoa.” (LB1)

Muutammat lapset mainitsivat myös, ettei puista ja kasveista saa repiä mitään irti, vaan niille on annettava rauha kasvaa. Haastateltava LB1 totesi, että metsästä ei saisi viedä mitään mukanaan. Tämä liittyyneen siihen, että lapsia on päiväkodissa kehoitettu jättämään metsäleikeissä käytetyt luonnonmateriaalit luontoon, kun on tullut aika palata metsäretkeltä takaisin päiväkotiin.

”Ei revitä mitään. Ei heitetä roskia mihinkään. Ei revitä sammalta.” (LC1)

”Eikä varastettais mitään metsästä mukaamme” (LB1)

10 Lasten luontosuhteen tukeminen

Tässä luvussa esittelen päiväkodin kasvattajien teemahaastatteluista saatuja tuloksia. Tulokset on jaettu kolmen pääteeman alle; luontopainotteisuus päiväkodin arjessa, lasten mielenkiinnon kohteet ja lapsille välitettävät arvot ympäristökasvatuksen kautta.

10.1 Luontopainotteisuus päiväkodin arjessa

Haastattelujen aluksi kysyin kasvattajilta, miten päiväkodin luontopainotteisuus ilmenee päiväkodin jokapäiväisessä arjessa. Kasvattajat kertoivat, että päiväkodin luontopainotteisuus otetaan huomioon kaikenlaista toimintaa suunniteltaessa. Päiväkodin arjessa luontopainotteisuus näkyy selvimmin runsaan ulkoilun muodossa. Ulkoilu ei rajoitu pelkästään päiväkodin aitojen sisäpuolelle vaan lähiluonnossa ja -metsässä retkeillään lähes päivittäin. Ulos luontoon pyritään viemään myös toimintaa, jota toteutetaan perinteisesti sisätiloissa, esimerkiksi laulu- ja musisointituokioita pidetään myös luonnossa. Myös vuodenkulkuun kuuluvat juhlat, kuten kevät- ja joulujuhla järjestetään päiväkodissa lähimetsässä tai päiväkodin käytössä olevalla koddalla.

”Suunnittelussa otetaan huomioon se, että ollaan luontopainotteinen päiväkotina. Ulkoiluhan meillä tulee tosi paljon päivän mittaan.” (KA1)

”Eskarit opiskelee siellä (luonnossa) myös aika paljon näitä eskarijuttuja. Myös lauletaan ja leikitään luonnossa. Retkeillään paljon.” (KB1)

”Ja kaikki juhlat meillä on yleensä tuolla ulkona.” (KB1)

Haastateltava KB3 kertoi, että päiväkodin askartelussa ja muussa toiminnassa pyritään hyödyntämään luonnonmateriaaleja sekä kierrätysmateriaaleja mahdollisuuksien mukaan. Haastateltava KA3 kertoi, että he ovat askarrelleet kierrätysmateriaaleista myös liikuntavälineitä ja tällä tavoin tuoneet kestävästi kehityksen periaatteita esille arkisessa päiväkodin toiminnassa.

”Paljon käytetään luonnonmateriaaleja ja hyödynnetään niin liikunnassa ja kädentöissä ja kaikessa mahdollisessa.” (KB3)

Kasvattajat kertoivat myös, että päiväkodissa järjestetään ekoagentti-kerhoa, jonka toiminnasta vastaavat päiväkodin omat ympäristövastuuhenkilöt. Kasvattaja KA2 kertoi, että jokaisessa ryhmässä on yksi ympäristöasioista vastaava kasvattaja. Ympäristövastaavat yhdessä suunnittelevat ja toteuttavat kerhoa. Ekoagentti-kerhon tarkoituksena on jakaa ympäristötie-

toa kaikkiin ryhmiin ryhmän edustajalapsen kautta. Kerho sisältää vaihtelevaa suunniteltua toimintaa niin sisätiloissa kuin ulkonakin. Ekoagentti-kerhon toiminta perustuu vahvasti vuodenaikojen vaihteluihin.

”Ja sit meillä on tää ekokerho. Siihen on olemassa vuosikello, joka määrittelee, mitä milloinkin tehdään ja mitä asioita käsitellään. Ja sit lapset saa siihen liittyen pieniä kotitehtäviä.” (KB1)

”Jokaisesta ryhmästä yksi lapsi kuuluu ekokerhoon. Lapsi tuo tietoa ekokerhosta omaan ryhmään.” (KA2)

10.2 Lasten mielenkiinnon kohteet

Kysyin kasvattajilta niistä asioista, jotka kiinnostavat lapsia luonnossa. Kasvattajien vastauksista ilmeni hyvin samanlaisia asioita, mitä aiemmin haastattelemani lapset olivat itse maininneet mielenkiinnonkohteikseen luonnossa.

Kasvattajien mukaan lapsia kiinnostaa vuodenaajanvaihtelut ja niiden aikana luonnossa tapahtuvat muutokset. Metsässä kasvavat ja elävät kasvit, ötökät ja eläimet kiinnostavat lapsia sekä tietysti kaikki muu mitä luonnossa voi milloinkin nähdä, kuulla, haistaa ja joskus myös maistaa. Kasvattaja KA2 totesi myös, että päiväkodin lasten lajituntemus ja -tietämys on varsin laajaa verrattu muihin saman ikäisiin lapsiin. Hän olettaa, että lasten tietämys eri kasveista ja eläimistä kertoo myös suuresta kiinnostuksesta luontoa kohtaan.

”Vuodenvaihtelut.. että mitä ihmeteltävää siellä metsässä kulloinkin on.” (KB3)

”Meidän ryhmässä nyt varmaan kasvit ja eläimet ja ötökät oli syksyllä semmoisia kiinnostavia juttuja. Kaikki mitä luonnossa tapahtuu kiinnostaa lapsia. Mitä nähdään ja kuullaan.” (KA1)

Luonnossa leikkiminen nousee esille myös kasvattajien vastauksissa lapsia kiinnostavana asiana. Useat kasvattajat totesivat, että lapsilla on aina metsäretkillä kova kiire päästä leikkimään ja että luonnossa lasten leikki on sujuvampaa kuin päiväkodin joskus hieman ahtaitakin tuntuissa tiloissa. Kasvattajat totesivat, että lapset ovat aina innostuneita eri vuodenaikojen mukanaan tuomista ulkoaktiviteeteista, kuten talvisin pulkkamäkeen lähtemisestä ja luistelemisesta.

”Ehdoton ykkönen on se leikki siellä luonnossa, majojen rakentelu ja kaikennäköiset leikit.” (KA3)

”Tänään kun on lunta satanut ja jos tänään olis ollu ryhmä nii kyl mä uskon, että sit oltas pulkkamäkeen äkkiä lähdetty.” (KA4)

Kasvattajat kertoivat, että käsiteltävien luonto- ja ympäristöteemojen valintaan vaikuttavat eniten lasten mielenkiinnonkohteet ja toiveet. Lapsilta kysytään toiveita toiminnan suhteen suoraan mutta aina he eivät osaa sanallisesti toiveistaan kertoa. Kasvattaja KA1 totesi, että tuolloin lasten havainnoinnin merkitys kasvaa. Lapset ilmaisevat toiveitaan päiväkodin arjessa ja kasvattajat pyrkivät keräämään lasten toiveita ja käyttökelpoisia ideoita niiden ilmaantumisessa. Havainnoinnin merkitys korostuu myös uusimmassa varhaiskasvatussuunnitelmassa.

”No sehän tulee paljolti siitä lapsiryhmästä, että ensinnäkin mitä se ryhmä tarvitsee ja mistä ne lapset on kiinnostuneita.” (KB3)

”Havainnointi on yksi keino. Se, että me tiedetään mistä lapset puhuu, mistä ne on kiinnostuneita, mikä heitä mietityttää ja kiinnostaa. Havainnointihan on nyt uuden vasun mukaisesti suuressa osassa.” (KA1)

10.3 Lapsille välitettävät arvot ympäristökasvatuksen kautta

Luonto- ja ympäristökasvatus on suureksi osaksi arvokasvatusta, eli tietoutta siitä, minkälaisia arvoja haluamme välittää tuleville sukupolville, jotta heillä olisi valmiudet ja halu huolehtia maapallosta tulevaisuudessa. Kasvattaja KB3 totesi haastattelussa, että varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa käsitellään hyvin samoja teemoja ja harjoitellaan samankaltaisia taitoja kuin muussakin päiväkodissa tapahtuvassa kasvatuksessa; tarkoituksena on välittää lapsille toisista välittämisen, kunnioittamisen ja empatian taitoja.

”Sitten kun lapsista kasvaa aikuisia, niin he ehkä miettii, että miten sitä luontoa voi suojella ja säästää vielä seuraaville sukupolville. Että jos me tehään semmosta työtä, että tuodaan kestävä elämäntapaa esille, niin ehkä he jatkavat sitä myös aikuisena.” (KA1)

Kasvattajat näkevät, että lapsena opitut ympäristötaidot kantavat mahdollisesti läpi koko lapsen elämän. Ympäristötietouden, kestävän kehityksen perusperiaatteiden ja luonnon kunnioittamisen taidon siirtäminen lapsille nähdään kasvattajien keskuudessa ensiarvoisen tärkeänä. Kasvattaja KA2 mieltää, että tieto ympäristöasioista on ensimmäinen ja tärkein askel lähemmäksi kestäviä elämäntapoja.

”Kun on tietoutta, niin sitten pystyy myös arvostamaan luontoa ja arvioimaan sitä omaa kulutusta. Mutta ekana pitää tietää, muuten ei pysty.” (KA2)

”Niin ja nyt kun nää taidot oppii niin nehan sit jatkuu toivottavasti koko elämän.” (KB1)

11 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkimusprosessin eri vaiheissa kunnioitetaan tutkimuskohteena olevien henkilöiden ihmisarvoa. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpiä eettisiä periaatteita ovat informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 20.)

Opinnäytetyössäni käytin haastattelua tiedonkeruumenetelmänä. Tästä syystä opinnäytetyön eettisyyden kannalta tärkeäksi tekijäksi nousee tutkimusluvan saaminen. Jotta pystyin saamaan tutkimusluvan päiväkotiin, tuli minun ensiksi pyytää vanhemmilta lupa lasten haastatteluun. Olin lupahakemuksen anomisen aikoihin tutkimuksellisen opinnäytetyöni kohteena toimivassa päiväkodissa harjoittelijana, joten minun oli helppo itse toimittaa lupalomakkeet päiväkodin jokaisen 4-5-vuotiaan lapsen lokeroon. Tutkimukseen sai luvan osallistua 18 lasta, joista haastatteluihin mukaan valikoitui 12 lasta arvonnalla. Toimitin vanhempien allekirjoittamat lupalaput Hyvinkään varhaiskasvatuspalveluihin, jonka jälkeen sain luvan aloittaa haastattelut. Ennen haastattelutilannetta kysyin jokaiselta haastateltavalta lapselta suullisen suostumuksen haastatteluun osallistumisesta. Kukaan lapsista ei kieltäytynyt osallistumisesta. Uskon, että lapset olivat luottavia, koska olin tuttu kasvo heille, sillä olin lopettanut harjoitteluni vain muutamaa viikkoa aiemmin päiväkodissa. Julkaistavissa opinnäytetyön tuloksissa kunnioitetaan jokaisen opinnäytetyön tutkimusosuuteen osallistuneen henkilöhän yksityisyyttä, eli tuloksista ei ole pääteltävissä osallistujien henkilöllisyyttä.

Tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan perinteisesti sitä, että tutkimus on toistettavissa ja samalle kohderyhmälle toistettaessa tutkimus antaisi samat tulokset kuin edellinen tutkimuskerta. Toinen keino arvioida tutkimuksen luotettavuutta on se, päätyisikö kaksi eri tutkijaa samaan tulokseen tutkimusaineiston perusteella. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 186.) Opinnäytetyöni tiedonkeruun toteutin päiväkodissa loppuvuodesta 2017. Mikäli menisin seuraavana vuonna samaan aikaan haastattelemaan silloin päiväkodissa olevia 4-5-vuotiaita lapsia, voisin saada hieman erilaisia tuloksia, sillä lapset ovat suurimmaksi osaksi vaihtuneet ikäryhmässä 4-5-vuotta ja viime kerralla haastatellut lapset taas ovat varttuneet ja samalla heidän käsityksensä ja ajatuksensa ovat ehkä muuttuneet. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 186) mukaan ihmisiä haastatellessa ollaan tekemisissä vahvasti muuttuvien ominaisuuksien kanssa, jolloin emme voi olettaa saavamme toisella tutkimuskerralla täsmälleen samanlaisia tuloksia. Opinnäytetyössäni haastattelin vain yhden luontopäiväkodin lapsia. Mikäli haastattelututkimus toistettaisiin jossain toisessa luontopäiväkodissa tai päiväkodissa, joka ei ole luontopainotteinen, voisivat saadut tulokset olla hyvinkin erilaisia. Opinnäytetyön kautta saadut tulokset eivät siis ole yleistettävissä.

12 Johtopäätökset

Opinnäytetyöni tavoitteena oli saada tietoa Hyvinkäällä sijaitsevan luontopäiväkodin lasten luontosuhteesta sekä niistä keinoista, joilla päiväkodissa pyritään tukemaan lasten positiivisen luontosuhteen kehittymistä. Tavoitteena oli myös tehdä näkyväksi varhaiskasvattajien tekemää työtä ympäristökasvatuksen parissa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset olivat siis seuraavat:

1. Miten lapset kokevat luonnon ja luonnossa toimimisen?
2. Millä keinoin lasten luontosuhdetta pyritään tukemaan päiväkodissa?

Saadakseni tietoa näistä asioista haastattelin päiväkodin 12:sta 4-5-vuotiasta lasta kolmesta eri varhaiskasvatusryhmästä sekä seitsemää varhaiskasvattajaa. Keräsin tietoa sekä lapsilta että varhaiskasvattajilta teemahaastattelun avulla. Lapsille toteutin myös teemahaastattelun yhteydessä piirustustehtävän, josta saadut tuotokset toimivat tukimateriaalina teemahaastattelusta saaduille vastauksille.

Nykänen & Kinnunen (1992, 23-24) esittelevät teoksessaan Leena Ahon (1980) varhaiskasvatusikäisten lasten parissa toteuttama haastattelututkimusta, jonka tuloksissa todetaan, että lapset mieltävät luontoon pääasiassa kuuluvaksi eläimet ja kasvit. Myös elottoman luonnon elementit, kuten kivet, kepit ja aurinko ovat edustettuina tuloksissa. Opinnäytetyöni kautta saamani tulokset ovat hyvin samankaltaisia kuin Ahon tulokset. Lasten haastatteluvastauksien perusteella heidän käsityksensä luonnosta perustuu vahvasti heidän oman lähiluontonsa tarjoamiin tekijöihin. Haastatteluissa päiväkodin 4-5-vuotiaat lapset eivät niinkään kuvailleet luontoa yhtenä kokonaisuutena vaan kertoivat mitä yksittäisiä asioita siihen kuuluu. Lapset yhdistävät luonnon käsitteen vahvasti metsään. Metsä on heille yksi tutuimmista luonnonympäristöistä, koska päiväkodissa retkeillään lähimetsässä useamman kerran viikossa. Metsästä löytyvät asiat, joita lapset hyödyntävät leikeissään ja tutkivat mielellään, kuten kivet, kepit, jäkälä ja kasvit, kuuluvat lasten mielestä myös luontoon. Lapset eivät tee eroa siihen, ovatko metsästä löydettyt asiat elottomia vai elollisia vaan heidän mielestään ne kaikki ovat luontoa, sillä ne löytyvät metsästä ja metsä on luontoa. Lapset usein mieltävät myös erilaiset eläimet osaksi luontoa riippumatta siitä, ovatko eläimet ihmisen kotieläimiä vai luonnonvaraisena eläviä eläimiä. Lapset mieltävät erilaiset vesistöt kuuluvaksi luontoon. 4-5-vuotiaat lapset ymmärtävät, että luontoon kuuluu eri vuodenaikoja ja he myös hahmottavat vuodenaikojen vaihtelun seurauksena tapahtuvia syy-seuraus-suhteita jo varsin hyvin.

Lapsia kiinnostavia asioita luonnossa ovat eläimet sekä kasvit, marjat ja sienet. Puiden tutkiminen tai kuusen tupsujen maistaminen alkukesästä antaa lapselle elämyksiä, jotka ovat tärkeitä lapsen luontosuhteen kehityksessä. Tuomaala & Myyryläinen (2002, 16-17) toteavatkin,

että lapselle luonto on itsessään merkityksellinen ja lapsi on luonnostaan kiinnostunut erilaisista luonnonelementeistä, kuten kävyistä, kukista ja marjoista, joita lapsi voi ihmetellä, tunnustella ja tutkia. Luonnontarkkailu auttaa lasta ymmärtämään luonnon syy-seuraus-suhteita ja muodostamaan kokonaisuuksia.

Lapsen kokevat luonnossa leikkimisen mukavaksi asiaksi. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 71) toteavat, että ulkoleikit ovat lapsen ympäristösuhteen kehittymisen kannalta ensiarvoisen tärkeitä, ja että vaihtelevat vuodenaajat vaikuttavat leikkeihin ja ulkona toimimisen mahdollisuuksiin. Haastatellut lapset kertoivat, että luonnossa ei ole leluja ja silloin täytyy käyttää luonnon tarjoamia materiaaleja leikissä. Luonnonmateriaalien käyttö leikissä antaakin lapselle mahdollisuuden käyttää aktiivisesti luovuuttaan ja mielikuvitustaan leikin eteenpäin viemisessä.

Lapset ovat hyvin tietoisia siitä, että luontoon ei tulisi heittää roskaa, eli luonto on pidettävä puhtaana ja siitä on huolehdittava. Aineistossa nousi esille roskaamisen ja luonnon hyvinvoinnin välisen syy-seuraus-suhde, sillä lapset kertoivat, luontoon päätyneet roskat voivat päätyä eläinten ravinnoksi ja mahdollisesti sairastuttaa ne. Lapset käyttivät vastauksissaan verbejä ”turvata” ja ”varjella” puhuttaessa luonnon hyvinvoinnista huolehtimisesta. He ovat omaksuneet kyseiset verbit arvatenkin kasvattajien tai vanhempiensa puheesta, kun lasten kanssa on käsitelty luontoon liittyviä teemoja.

On vielä varsin haastavaa arvioida, minkälaisia luontosuhdetyppejä (Willamo 2004) haastatteluihin osallistuneet lapset edustavat, sillä heidän luontosuhteensa on vielä kehittymisensä alkutaipaleella. On kuitenkin selvää, että he ovat kovin kiinnostuneita luonnosta ja heillä on alle kouluikäisiksi paljon tietämystä ja näkemystä luonnosta, siihen kuuluvista asioista ja luonnon suojeluun liittyvistä teemoista. Heidän näkemyksensä luonnosta on hyvin laaja ja alati muovautuva.

Luontopainotteisuus ilmenee päiväkodin jokapäiväisessä toiminnassa runsaana ulkoiluna niin päiväkodin omassa pihapiirissä kuin myös lähiluonnossa. Luontoon pyritään viemään myös vaihtelevaa toimintaa, kuten musiikkituokioita. Myös päiväkodin vuosittaiset juhlat järjestetään joko lähimetsässä tai päiväkodin käytössä olevalla kodalla. Luontopainotteisuus ilmenee myös runsaana luonnonmateriaalien hyödyntämisenä askartelussa sekä kierrätysmateriaalien käytönä. Päiväkodissa järjestettävän ekoagentti-kerhon tarkoituksena on jakaa tietoa ympäristöasioista kaikkiin päiväkodin varhaiskasvatusryhmiin. Lapsia kiinnostaviksi luontoteemoiksi kasvattajat mainitsivat vuodenaajat, eläimet, kasvit ja ötökät. He tosin sanovat, että lapset ovat kiinnostuneita aivan kaikesta luonnossa tapahtuvista asioista. Lasten kanssa käsiteltävä luontoteemat halutaan valita lasten toiveiden ja mielenkiinnonkohteiden perusteella. Toiveita selvitetään suoraan lapsilta kysymällä tai havainnoinnin avulla.

Ihmisen luontosuhde on jokaisen yksilön henkilökohtainen kokemus ja ajattelutapa, jonka on mahdollista kehittyä koko ihmiselämän ajan. Luontosuhteen varhaiseen kehittymiseen vaikuttavat kuitenkin suuresti lapsen kohtaamat kasvatukselliset yksityiskohdat. (Willamo 2004, 42.) Myös päiväkodin kasvattajat näkevät, että aikaisessa ikävaiheessa omaksutut ympäristötaidot säilyvät lapsen mukana koko hänen elämänsä ajan. Lapsi tarvitsee tietoa luonnosta ja siitä huolehtimisesta, jotta hänellä on mahdollisuus toimia elämässään kestävästi elämäntavan mukaisesti. He näkevät, että ympäristökasvatuksen kautta lapsille välitetään vahvasti myös elämän perusarvoja, kuten toisten ihmisten kunnioittamista, toisista välittämistä ja empatiaa.

13 Pohdinta

Opinnäytetyön prosessi antoi minulle kokemusta tutkimuksellisen prosessin parissa työskentelestä sekä uutta tietoa ympäristökasvatukseen liittyvästä teoriataustasta, kuten kestävästi kehityksen periaatteista sekä lapsen luontosuhteen kehittymisestä. Erityisen mielekkääksi koin tiedonkeruuvaiheen, jonka aikana pääsin keskustelemaan 4-5-vuotiaiden kanssa heidän näkemyksistään ja kokemuksistaan luonnosta. Olin ennen lasten haastattelua hieman huolissani siitä, miten lapset lähtevät mukaan haastattelutilanteeseen. Huoleni osoittautui kuitenkin turhaksi, sillä suurin osa lapsista kertoi hyvin avoimesti ja mielellään omista ajatuksistaan. Koin lasten luontosuhteen sevittämisen mielenkiintoiseksi aiheeksi, sillä nykyään puhutaan paljon siitä, että lasten luonnossa viettämä aika ei enää kuulu luonnollisena osana perheiden arkea. Yleisessä keskustelussa myös usein nähdään, että lapset ovat jämähtäneet älylaitteiden kanssa sisätiloihin, eivätkä he enää tunne luontoa saati viihdy siellä. Haastateltujen lasten kohdalla näin ei ole ainakaan päässyt käymään, sillä haastattelujen myötä huomasin, että heillä on paljon tietoutta luonnosta sekä kiinnostusta sitä kohtaan. Tilanne ei toki ole sama kaikissa päiväkodeissa ja kaikkien varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa.

Myös kasvattajien näkemyksien kuuleminen oli antoisaa ja antoi käsityksen siitä, millaisia luontoon liittyviä arvoja varhaiskasvattajat haluavat välittää lapsille ympäristökasvatuksen kautta. Sekä lasten että kasvattajien haastattelujen kautta saaduista tuloksista voi päätellä, että luonto on merkityksellisessä roolissa ihmisen elämässä iästä riippumatta. Luonnosta halutaan huolehtia ja siirtää siihen liittyviä arvoja myös seuraavalle sukupolvelle. Arvioisin saavuttaneeni opinnäytetyölle asetetut tavoitteet suurimmilta osin, sillä onnistuin selvittämään päiväkodin lasten käsityksiä ja kokemuksia luonnosta sekä toin esille varhaiskasvattajien käyttämiä keinoja päiväkodin ympäristökasvatuksessa. Jälkikäteen ajateltuna olisin kuitenkin voinut rajata tavoitteita käsittämään esimerkiksi vain lasten luontosuhteen, jolloin olisin voinut syventyä siihen vielä tarkemmin.

Lähteet

Cantell, H. 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hakkola, K., Laitinen, S. & Ovaska-Airasmaa, M. 1990. Lasten taidekasvatus. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Kangassalo, M. 2004. Tutkiva oppiminen. Teoksessa Niinikangas, L. (toim.) Kotipihasta maailmalle - Ympäristökasvatuksen karttakirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 28-75.

Kurttio, T. & Kurki, O. 1999. Varhaiskasvattajan ympäristöopas. Työväen sivistysliiton julkaisu.

Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. (toim.) Pienten piirissä - Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 75-96.

Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nikkinen, I. 2001. Metsämörri. Helsinki: Rakennusalan Kustantajat RAK, Kustantajat Sarmala Oy.

Nykänen, R. & Kinnunen, J. 1992. Taivaan merkit - Pienten lasten ympäristökasvatus. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu.

Parikka-Nihti, M. 2011. Pieniä puroja - Kasvua kohti kestävästä kehitystä. Helsinki: Lasten keskus.

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä - ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Roosa, S. A. 2010. Sustainable Development Handbook - 2nd edition. Yhdysvallat: The Fairmont Press.

Rosenberg, T. 1993. Pienestä pitäen - Ympäristökasvatus ja päivähoiton ekologinen arki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Salminen, A. 2005. Pääjalkainen - kuva ja havainto. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu. Helsinki: Salpausselän kirjapaino.

Salonen, K. 2005. Mieli ja maisemat - Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulmia. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sytnik, K. M., Cherednichenko, L. S., Sakhaev, V. G., Lebedinsky, P., Voloshin, V. V. & Kolybin, V. A. 1985. Living in the Environment - A Sourcebook for Environmental education. Kiowa: UNESCO, Naukova Dumka Publisher.

Tuomaala, T. & Myrskyläinen, M. 2002. Luonto tutuksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vogel, S. 2015. Thinking Like A Mall - Environmental Philosophy after the End of Nature. Cambridge, Yhdysvallat: MIT Press.

Vuorisalo, T. 1998. Ympäristöekologia - Ympäristönsuojelun ekologiset perusteet ja alkuperäisen luonnon suojelu. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu.

Willamo, R. 2004. Ympäristö: luontoa vai kulttuuria? s. 32-57. Teoksessa: Cantell, H. 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Wolff, L-A. 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. s. 18-29. Teoksessa: Cantell, H. 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Elektroniset lähteet

Hadenus, F., Persson, M. & Sprei, F. 2015. Sustainable Development - History, Definition & The Role of the Engineer. Viitattu 8.1.2018.

http://publications.lib.chalmers.se/records/fulltext/230705/local_230705.pdf

Lasten oikeuksien sopimus. Viitattu 14.1.2018.

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idp450182192>

Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 23.11.2017.

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Suomen Latu. 2018. Metsämörritoiminta. Viitattu 5.12.2017.

<https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta/metsamorri.html>

Suomen Latu. 2018. Luonnossa kotonaan. Viitattu 5.12.2017.

<https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta/luonnossa-kotonaan/taustaa.html>

Suomen Latu. 2018. Luonnossa kotonaan -kriteerit. Viitattu 5.12.2017.

<https://www.suomenlatu.fi/media/luonnossa-kotonaan-kriteerit.pdf>

Kuvat

Kuva 1. "Tässä kerätään kukkia pihalla."	26
Kuva 2. "Tässä leikitään. Puissa on lehtiä, on kesä. Taivas on sininen. Aurinko paistaa." .	27
Kuva 3. "Tässä olen minä ja loikoilen auringon alla. Kesä ja talvi on mun lempivuodenaikoja, koska silloin tulee lunta ja sitten kesällä paistaa aurinko."	28
Kuva 4. "Tässä on puu, taivas, aurinko, pilvi, pilvi, tonttu, lunta ja lumihutaleita. Ja sitten on pupu. Pupu tykkää olla lumessa."	29
Kuva 5. "Tässä minä ja mun kaveri ollaan metsässä. Me rakennetaan majaa."	30

Liitteet

Liite 1: Haastattelulupa lasten huoltajilta	44
Liite 2: Tutkimuslupa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuspalveluilta	45

Liite 1: Haastattelulupa lasten huoltajilta

Tutkimuslupalomake 4-5-vuotiaiden lasten vanhemmille

Olen Terhi Ahonpää ja opiskelen sosionomiksi Hyvinkään Laurea-ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyötä aiheesta **Varhaiskasvatusikäisten lasten luontosuhde ja sen tukeminen luontopainotteisessa päiväkodissa**. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää miten lapset kokevat ja käsittävät luonnon, eli millainen heidän luontosuhteensa on. Toisena tavoitteena on selvittää niitä keinoja, joiden avulla päiväkodin ympäristökasvatuksessa tuetaan lapsen positiivisen luontosuhteen kehittymistä. Opinnäytetyön tulokset tulevat antamaan eväitä päiväkodin ympäristökasvatuksen tukemiseen ja kehittämiseen.

Tutkimusaineistoa tullaan keräämään yhteensä kahdeltatoista 4-5-vuotiaalta lapselta. Lapsilta aineistoa tullaan keräämään ryhmähaastattelun sekä haastattelutilanteessa toteutettavan piirustustehtävän avulla. Haastattelut toteutetaan **marras-joulukuussa 2017** päiväkodin tiloissa. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan analysointia varten. Lapsen henkilöllisyys ei ole tunnistettavissa opinnäytetyön tuloksissa. Nauhoitettu materiaali hävitetään tulosten valmistuttua, eikä sitä tulla käyttämään muihin kuin opinnäytetyön tarkoituksiin. Lapsen tuottamaa piirustusta voidaan käyttää elävöittämään valmista opinnäytetyötä.

Tällä lomakkeella pyydän teiltä lupaa lapsenne haastatteluun. Haastatteluihin valikoituu mukaan neljä ensimmäistä ilmoittautumista jokaisesta 3-5-vuotiaiden varhaiskasvatusryhmästä. **Palautathan lomakkeen 16.11.2017 mennessä päiväkodin johtajan toimistoon.**

Lapsen nimi ja ryhmä: _____

Lapseni saa osallistua haastatteluun []

Lapseni ei saa osallistua haastatteluun []

Huoltajan allekirjoitus ja päiväys: _____

Kiitos yhteistyöstä!

Mikäli teillä herää kysymyksiä koskien tutkimusta, pyydän teitä olemaan yhteydessä minuun sähköpostitse: terhi.ahonpaa@student.laurea.fi

Liite 2: Tutkimuslupa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuspalveluilta

1/1

HYVINKÄÄN KAUPUNKI
Sivistystoimi

Varhaiskasvatuksen johtajan päätös § 177 02.11.2017

TUTKIMUSLUPA / AHONPÄÄ TERHI

(Valmistelija: Rautiainen Riitta, toimistos sihteeri p. 019 459 4957)

Sivistystoimen toimintasäännön 8 § kohdan 8.14 mukaan varhaiskasvatuksen johtaja päättää palvelualueellaan luvan antamisesta tieteellisiin tutkimuksiin ja tietojen luovuttamisesta tähän tarkoitukseen.

Laurea-ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelija Terhi Ahonpää hakee tutkimuslupaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen. Tutkimustyö liittyy opinnäytetyöhön, jonka aiheena on varhaiskasvatusikäisten lasten luontosuhde ja sen tukeminen luontopainotteisessa päiväkodissa. Tavoitteena on, että opinnäytetyön tulokset ja johtopäätökset antavat eväitä päiväkodin ympäristökasvatuksen tukemiseen ja kehittämiseen.

Opinnäytetyön aineisto kerätään lapsilta ryhmähaastatteluin ja haastattelutilanteen yhteydessä toteutettavien piirustustehtävien avulla sekä kasvattajilta teemahaastattelujen avulla. Työ toteutetaan [REDACTED] luontopainotteisessa päiväkodissa loppuvuoden 2017 aikana.

Päätös Myönnetään Terhi Ahonpäälle hakemuksen mukaisen tutkimusluvan Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen [REDACTED] päivähoidon. Ehtona on, että tutkimuksessa mukana olevien lasten huoltajat ovat antaneet kirjallisesti suostumuksen lasten osallistumisesta tutkimukseen. Ehtona on myös, että kaikki tutkimuksessa mukana olevat ovat tietoisia tutkimuksen tavoitteista ja ettei tutkimuksessa käytetä tutkimukseen osallistuvien henkilökohtaisia tietoja.

Terhi Ahonpää sitoutuu noudattamaan voimassaolevia tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön liittyviä ohjeita. Valmis, julkaistava materiaali tulee toimittaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen kirjallisessa tai sähköisessä muodossa.

Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksesta yhteyshenkilönä toimii [REDACTED] päivähoitoon päiväkodin johtaja [REDACTED]

Varhaiskasvatuksen johtaja Eila Rapala

Liitteet hakemus
tutkimussuunnitelma
huoltajien suostumukset (liitetään myöhemmin)

Tiedoksi Terhi Ahonpää
[REDACTED] päiväkodin johtaja
opela